

Sociologie en cross-culturele psychologie

Inleiding:

Psychologie:

- Studie van het individuele gedrag
- Vaak experimenteel opgezet
- Abstractie van context; cultuur als (storende) variabele.

Onze maatschappij = multiculturele samenleving!

Wilhelm Wundt (1832-1920):

- “Vele mentale producten zijn het gevolg van het **menselijke samenleven**, en zijn daarom niet louter te verklaren door de studie van het individueel bewustzijn”
- **Belang van de sociale context**
- Sociale psychologie
- Sociologie
- Cross-culturele psychologie...

Opzet van het vak:

Begrijpen van de sociale context :

- = studie van maatschappelijk gebeuren
- = Sociologie
  - **Studie van menselijk functioneren in culturele context**
- = Cross-culturele psychologie

Hoofdstuk 1. Wat is sociologie?

= Proefondervindelijk...

Selectieve waarneming:

Karl Popper (1902-1994): “Noteer wat je ziet” => onze waarneming is selectief.

Aan alle waarneming ligt een bepaald gezichtspunt, een leidend beginsel, een bepaalde belangstelling of theorie ten grondslag, ook als men zich daarvan niet bewust is. Daardoor ziet iedereen maar een stuk van dezelfde sociale werkelijkheid.

Selectieve waarneming is:

- 1) Het gevolg van materiele beperkingen: een individu kan nu eenmaal niet iedereen en alles in onze samenleving kennen of op alle plaatsen aanwezig zijn.
- 2) Waarneming gebeurt vanuit de kennis die we al hebben.
- 3) Wordt ook bepaald door de voorkeur voor of afkeer van personen en toestanden.

Vb Rollenspel ‘in de trein’ => Observatie ≠ interpretatie!

Referentiekader: selectieve waarneming draagt bij tot de uitbouw van een referentiekader en gebeurt nadien vanuit dat referentiekader. Vanuit ervaringen die we opdoen bouwen we aan een raamwerk dat onze verdere waarnemingen zal beïnvloeden. Er is een verscheidenheid aan referentiekaders, mensen reageren verschillend op hetzelfde gebeuren.

Zakelijke en beleefde werkelijkheid: de beleefde werkelijkheid heeft een even sterke impact op mensen als de zakelijke werkelijkheid. Mensen handelen vooral aan de hand van wat ze geloven dat de werkelijkheid is.

Self-fulfilling prophecy en self-destroying prophecy: Mensen handelen volgens wat ze denken dat de sociale werkelijkheid is (= beleefde werkelijkheid).

Vooroordelen: er wordt geen rekening gehouden met de individualiteit van de leden van de andere groep.

Stereotypering: min of meer gefixeerde en geschematiseerde, vereenvoudigde voorstellingen ten aanzien van (de leden van) andere groepen die in een bepaalde groep gangbaar zijn.

⇒ Soms hulpmiddel: complexiteit verminderen

⇒ Negatief: ontmenselijking, helpen het bestendigen van vooroordelen.

= Afstand nemen: makkelijker om dingen te bestuderen die verder van ons afstaan of het meest van ons te verschillen.

Definitie Sociologie:

Sociologie is de wetenschap (3) die het sociale handelen (1) van mensen bestudeert, evenals de daaruit voortgekomen patronen (2) en structuren in hun ontstaan, voortbestaan en veranderen

1. **Sociaal handelen:** enkel sociaal handelen als dat handelen beïnvloed wordt door anderen.

Het is de sociale bepaaldheid van het menselijk handelen, dat het gebeurt in een sociale omgeving en dat het de kenmerken van die omgeving ondergaat, wat de bijzondere belangstelling van sociologen wekt. Vb: Eten & drinken, emoties, sport, lifestyle, liefde...

2. **Patronen:** de min of meer vaste resultaten van dat sociaal handelen die op hun beurt dat sociaal handelen sturen.

Het zijn hier gedragspatronen. Vb tafelmanieren.

Ook opvattingen vallen onder patronen, zoals heersende opvattingen over goed en kwaad.

Ook maatschappelijke groepen zoals politieke partijen kunnen dat handelen richting geven.

3. **Wetenschap:** voltooit alle de kenmerken van een moderne empirische wetenschap.

⇒ Geen natuurwetenschap, wel een *sociale* wetenschap

Mensen: elementen die fundamenteel dezelfde constructie vertonen en vergelijkbaar zijn, maar die niet verwisselbaar zijn en die alleszins hun omgeving trachten aan te passen aan persoonlijke verwachtingen en behoeften.

Particuliere wetmatigheden: een studie van een maatschappelijk fenomeen levert kennis op die in principe enkel geldig is voor die bepaalde samenleving in die tijd. => leidt tot comperatief onderzoek. De wetmatigheden in zijn veranderbaar: gelden niet over tijd en ruimte, hangen af van bepaalde samenleving, niet alle menselijke individuen schikken zich hiernaar, kunnen door menselijk ingrijpen veranderd worden. Dit veranderen kan soms onbewust zijn. Self-destroying prophecy: , self-fulfilling prophecy.

Er kunnen geen zuivere experimenten gedaan worden: ethische normen, aard van het menselijk samenleven.

Enkel probaliteitsverbanden, onzekerheid over de richting van de oorzakelijkheid. We noemen dit functionele relaties.

⇒ Een *empirische* wetenschap

Durkheim: vond dat we opvattingen over de mens aan de werkelijkheid moeten toetsen.

Levende mens kon volgens hem nooit tot een of ander abstract principe worden herleid. Kan enkel via een zorgvuldige empirische studie in beeld worden gebracht.

⇒ Een *kritische* wetenschap

- Ze **relativeert**: het reilen en zeilen in de samenleving wordt niet als vanzelfsprekend beschouwd, maar in twijfel getrokken

= wijzen op subjectiviteit van refentiekaders

→ Socrates: twijfelen is begin van de wijsheid!

- Ze **relateert**: gedragingen van mensen worden in verband gebracht met andere gedragingen

- De historische context

- Politieke en sociale gebeurtenissen

Wetenschap = waarnemen → analyseren → verklaren → voorspellen

Elke wetenschap zoekt systematisch naar structuren in de waarneembare verschijnselen, naar hun regelmaat en voorspelbaarheid.

Fenomenen -> structuur -> positionele dimensie en cultuurpatronen.

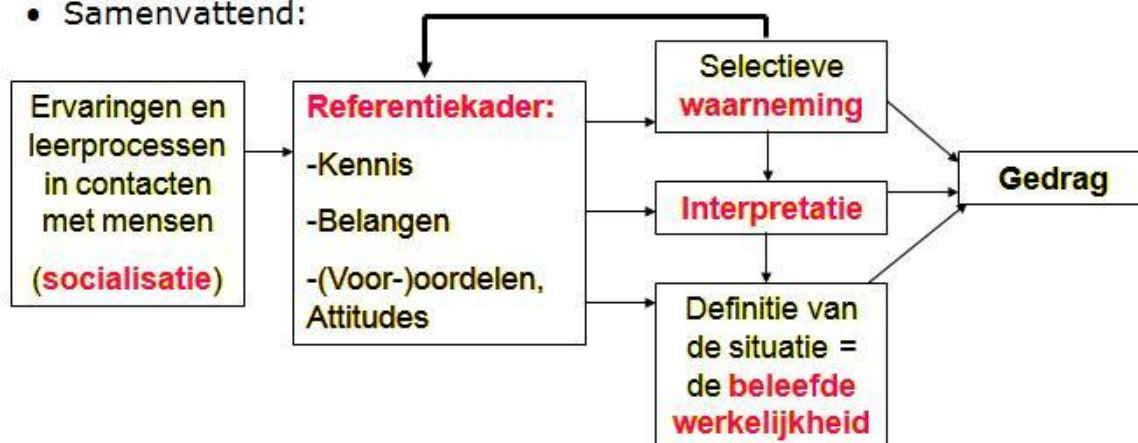
Fenomenen staan voor wat er feitelijk gebeurt → **feiten** zijn fragmenten vd werkelijkh (vb. regen valt uit de lucht, ...) → werkelijkh gaan **structuren** schuil (vb. verklaring wrm regen uit lucht valt, ...) → Een **structuur** verwijst naar de samenhang tussen elementen van de werkelijkheid. Een samenhang die aan de grondslag ligt van regelmatigheden in het verloop van die werkelijkheid en die toelaat om haar in zekere mate te voorspellen. De 2 belangrijkste structuren zijn positioneel en cultureel van aard.

Positionele dimensie wordt het best zichtbaar via interactie en communicatiepatronen.

Cultuurpatronen gaan over waarden en normen. **Waarden** zijn collectieve opvattingen over wat wenselijk is, zoals het goede en kwade. **Normen** zijn collectieve, meer of minder bindende gedragsregels zoals wetten en reglementen of beleefdheidsregels.

	Natuurwetenschap	Sociale wetenschap
Elementen	Identiek, reproduceerbaar	Verschillend, uniek
Voorkomen	Universeel	Specifiek
Aard	Onveranderbaar	Veranderbaar (cf oa self-fulfilling en self-destroying prophecies)
Onderzoek	Experimenten	'zuivere' experimenten uitgesloten
Wetenschapper	Buitenstaander	Deelnemer
Verbanden	Causaal, 100% zekerheid	Functioneel, waarschijnlijkheid

• Samenvattend:

Hoofdstuk 2. Onderzoek in de sociologie

Ontstaan van de sociologie:

Middeleeuwen: Door God gewilde statische orde (of standen): adel, geestelijkheid, hogere burgerij; Filosofie en theologie bepaalden waar mensen zich mee bezighielden.

Franse revolutie als breekpunt

19e E: grote sociale veranderingen

- Opkomst wetenschap en techniek, Industriële Revolutie, kapitalisme, bevolkingstoename
- Sociale veranderingen zijn **interdependent**
- Meer welstand, maar ook sociale problemen

→ Anonieme sociale krachten waarop de staat geen invloed heeft

De term 'socio-logie'

- Auguste Comte (1798-1857)
  - Obv succes natuurwetenschappen: nood aan **sociale fysica**
  - Sociale leven verloopt via vaste wetten die opgespoord moeten worden
  - Belang van empirisch onderzoek
- **De eerste sociologen**
  - Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim (zie verder; hfst 3)

Onderzoeksmethoden

We onderscheiden kwantitatief of verklarend ('erklärend') onderzoek en Kwalitatief of begrijpend ('verstehend') onderzoek. De 2 zijn complementair, ze vullen elkaar aan.

Kwantitatief:

Kernmerken:

- In verlengde van 'sociale fysica-idee' (Comte)
- Grote steekproef: gestratificeerde - , quota - , multiple sampling
- Verzamelen van cijfermateriaal → statistisch verwerken

Soorten:

1. Experiment

- Gecontroleerd → causale relaties!
- Alle bestudeerde eenheden zijn identiek, op 1 kenmerk na=experimentele variabele.
- Exp var variëren en andere var controleren => effect van exp var onderzoeken.
- In laboratorium
- *Vbn: Ash, (Zimbardo) (= sociale psychologie)*

2. Quasi-experiment

- = Veldexperiment: worden gedaan in de echte wereld.
- Vergelijkende methode

3. Survey

- Mondeling of schriftelijk
- = vragenlijst = enquête
- Open vragen: vrij antwoorden, halfopen vragen: gedeeltelijk vastgelegde antwoordmogelijkheden maar ook niet-geprecodeerde antwoorden, gesloten vragen: beperkte en vooraf vastgestelde antwoordmogelijkheden.

4. Analyse van statistieken

- Frequenties, gemiddelden, evoluties...
- *Vb: aantal geboortes in Vlaanderen*

Voordelen: Tijdsbesparend en functionele en soms causale verbanden

Nadeel: abstractie van de werkelijkheid, bij survey: intervieweffect, individualisering van de werkelijkheid, mentale voorstellingen daarom ook werkelijkheid?, complexe sociale werkelijkheid vereenvoudigd

Kwalitatief onderzoek

Kenmerken

- Verkrijgen van diepgaand inzicht van een specifiek probleem
- Kleine steekproef
- Zo open mogelijk: geen expliciet geformuleerde modellen, theorieën, hypothesen
- Zo volledig mogelijk
- Inzicht in beleving, waardering, drijfveren

Soorten:

1. Participerende observatie:

- Zelf deelnemen aan het leven van de te bestuderen groep
- Belang van meedoen, meeleven
- Studie van de manieren waarop mensen hun leven scheppen en construeren
- Toch zekere distantie bewaren
  - Vb: Günther Walraff

2. Gevalsstudie ('Case study')

- Onderzoek van een specifiek 'geval'
- Voorbereiding op grootschaliger onderzoek.
- Diepgang geven aan algemeen onderzoek
- Geval moet relevant mogelijk het werkelijkheid weerspiegelen
  - i. Vb: de staking in de Ford-fabriek

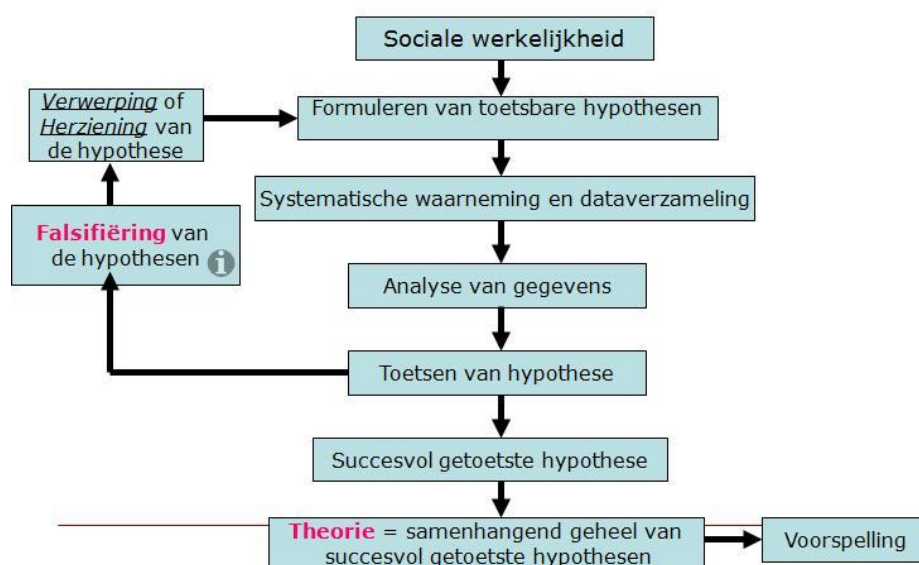
3. Documentenstudie

- (Auto-)biografische analyse (dagboeken, brieven, ...)
- ii. Vb: Poolse migranten in Amerika
- 1. Inhoudsanalyse: inhoud van documenten of ander niet-statistisch materiaal wordt op zo'n manier weergegeven en geanalyseerd dat onderlinge statistische vergelijking mogelijk wordt.
  - iii. Vb: 'Pool in de krant is nog altijd een crimineel' (DM 30/01/08)

voordelen: Voor onbekende, moeilijk toegankelijke, complexe en specifieke fenomenen, participerende observatie: rijk en vrij onvertekend beeld van de gedragingen van mensen in natuurlijke omgeving.

Nadeel: Geen oorzakelijke verklaringen, enkel samenhangen + Arbeidsintensief. participerende observatie: wereldbeeld + verwachtingen kleuren uiteindelijke verslag, alles hangt af van persoonlijkheid en bekwaamheid van onderzoeker

Onderzoek wordt gedaan adhv **empirische cyclus (zie H1):**

Empirische cyclus:

begint met de formulering van een of meerdere hypothesen, dat zijn wetenschappelijke veronderstellingen. Die hypothesen maken deel uit van een sociale en wetenschappelijke context. Sociale context: wordt gevormd door de gevoeligheid van de onderzoeker voor de sociale werkelijkheid, zijn levenservaringen, de huidige werksituatie. De wetenschappelijke context is dat hypothesen geacht worden te passen in een bepaalde theorie.

Een **hypothese** is dus een veronderstelling over een verband tussen 2 of meer verschijnselen en ze kan getoetst worden via empirisch onderzoek.

Toetsen betekent **falsifiëren**. (Karl Popper (1902-1994) introduceerde de term falsificatie: zoeken naar weerlegging ipv verificatie zoeken naar bevestiging. Een falsifieerbare uitspraak blijft geldig, zolang ze niet weerlegd kan worden.

Nadat **systematische waarneming en gegevensverzameling** is gedaan gaan onderzoekers een **analyse** doen. Sociologen gaan functionele relaties stellen: die nemen de vorm aan van correlaties, een regelmatig verband tussen 2 of meer verschijnselen of variabelen. Een variabele is elke dimensie waarop individuen of groepen kunnen variëren vb inkomen, leeftijd,...

Om te kunnen verklaren worden de variabelen opgedeeld in afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Een onafhankelijke variabele is degene die een de andere afhankelijke variabele beïnvloedt. Nadat het toetsen gedaan is wordt gekeken of de hypothese klopt (causaal verband) => falsifiëren en zo is de cyclus rond.

Algemene kenmerken empirisch onderzoek:

- Representativiteit van steekproef
- Betrouwbaarheid van onderzoeksmethode
- Validiteit
- Waardevrijheid! : Spanningsveld: onderzoeker ~ onderzoeksobject

De sociologie als 'sociale wetenschap'

	Natuurwetenschap	Sociale wetenschap
Elementen	Identiek, reproduceerbaar	Verschillend, uniek
Voorkomen	Universeel	Specifiek
Aard	Onveranderbaar	Veranderbaar (cf oa self-fulfilling en self-destructing prophecies)
Onderzoek	Experimenten	'zuivere' experimenten uitgesloten
Wetenschapper	Buitenstaander	Deelnemer
Verbanden	Causaal, 100% zekerheid	Functioneel, waarschijnlijkheid

Hoofdstuk 3. Waarden, normen en instituties

Waarden

= meer of minder bewuste collectieve voorstellingen omtrent wat (niet) goed en juist is, en daarom nastrevenswaardig

- Meer of minder bewust
- Wat (niet) goed en juist is: waardenhiërarchie
- Nastrevenswaardig
- Veranderbaar, maar gaat meestal heel langzaam (cultuurverandering =waardenverandering)
- Vbn:
  - *schoonheid*
  - *verdraagzaamheid & respect vs vrije meningsuiting*

Waardenhiërarchieën: de betekenis van waarden voor de leden van de samenleving varieert van zeer onbelangrijk tot uitermate belangrijk. Daardoor variëren ook normen en instituties naar hun betekenis voor de samenleving

voorbeeld:

INDIVIDUALISTISCH

= IK-CULTUUR

1. Zelfstandigheid
2. Zelfvertrouwen
3. Een goede opleiding
4. Eigen taal goed spreken
5. Voor je mening opkomen
6. Respect voor je ouders
7. Goede manieren
8. Trouw aan de familie
9. Gastvrijheid
10. Geloof

COLLECTIVISTISCH

= WIJ-CULTUUR

1. Geloof
2. Respect voor je ouders
3. Trouw aan de familie
4. Gastvrijheid
5. Goede manieren
6. Eigen taal goed spreken
7. Een goede opleiding
8. Voor je mening opkomen
9. Zelfstandigheid
10. Zelfvertrouwen

Normen

Normen zijn concretisering van waarden

= min of meer bindende verwachtingen inzake het (niet-)handelen door de leden van de samenleving of een groepering ervan

2 soorten normen:

Geboden en verboden

= beloning versus sanctie

vaak worden we ons van waarden en normen pas bewust bij straffen en beloning!

Taboe = een extreme vorm van een verbod: niet alleen bepaalde handelingen zijn verboden, maar zelfs gewoon het spreken erover

'Min of meer bindende verwachtingen': niet alle normen zijn ook gegoten in wetten of officiële regels

- Regels en wetten waarvoor vele burgers maar weinig begrip knn opbrengen, maar waarvan overtreding wel strafbaar is
- Mensen kunnen een bepaalde norm belangrijk vinden zonder dat zij bij overtreding ervan naar de politie stappen

Internalisatie van waarden en normen: waarden en normen die aanvankelijk geheel buiten een mens bestaan worden langzamerhand door hem geabsorbeerd. Ze worden een stuk van onszelf. Op den duur voelen mensen deze waarden en normen meestal niet meer als uitwendig. Dit kan door opvoeding, socialisatie,...

Instituties

= Geheel van gestandaardiseerde normen in een specifieke situatie

= een vast, collectief bepaald gedragspatroon; geheel van met elkaar samenhangende gedragsregels (normen) op een bepaald levensgebied

Institutionalisering: het proces waarbij bepaalde gedragsvormen algemeen gangbaar worden

Belang van institutionalisering = om met elkaar te kunnen samenleven, regelmaat en orde, anticiperen mogelijk maken.

Sommige wettelijk verankerd, anderen niet

Ontstaan van waarden, normen en instituties

- Vaak lang geleden
- Van zodra mensen duurzaam samenleven
- Belang van materiële omstandigheden

→ *“Het is niet het bewustzijn van mensen dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn dat hun bewustzijn bepaalt”* = ‘materialistische’ benadering! (>< idealisme)

Materialisme

= ideeën en opvattingen zijn weerspiegelingen van materiële omstandigheden waarin mensen leven (sociale werkelijkheid → idee)

Prototype: **Karl Marx (1818-1883)**

- Bezits- en machtsverhoudingen, arbeidsomstandigheden
- Kapitalisten versus proletariërs
- Later genuanceerd door Friedrich Engels: niet louter economisch, ook juridische, politieke, religieuze verhoudingen
- Het verband tussen de opvattingen en materiële omstandigheden ligt soms ver in het verleden of is zo indirect het dat wetenschappelijk nauwelijks interessant meer is. MAAR:
- Het geeft wel de mogelijkheid om duidelijk te maken dat bepaalde waarden en normen uit de tijd zijn. Zij zijn ontstaan onder andere materiële omstandigheden dan de nu aanwezige.
- ***“Erst kommt das Fressen, dann die Moral” (Bertold Brecht)***
- ***Vb: Leg link met sociale veranderingen (hfst 6):
globalisering → individualisering***

Idealisme

= sociale werkelijkheid ontstaat obv ideeën en opvattingen van mensen (idee → sociale werkelijkheid)
de sociale werkelijkheid schuilt ‘in de hoofden’ van mensen schuilt en bestaat uit ideeën en opvattingen van mensen en groepen.

Prototype: **Max Weber (1864-1920)**

Onderzoek naar ontstaan van kapitalisme in Westen: wou aantonen dat waarden en normen – speciaal die van het calvinisme - niet alleen producten van maatschappelijke omstandigheden zijn, maar deze (andersom) ook kunnen beïnvloeden.

Oorzaak: Calvinisme (vorm van protestantisme)

Hard werken (woekeran met talenten!), sober leven,... = grote kapitalen die geïnvesteerd worden (Later bekritiseerd en genuanceerd)

Andere vbn: godsdienst bepaalt de samenleving

Vb: islamitische staten zoals Afganistan

Vertraging

Waarden en normen kunnen soms snel veranderen maar vaak ook erg traag → spanningen!

- Vbn: *paardentram, duivenkot, overspel*
- Verklaring:
  - Geestelijke traagheid: mensen zijn er zich niet van bewust dat hun situatie is veranderd
  - Psychische zekerheid: mensen blijven zich vastklampen aan verouderde waarden, normen en instituties omdat dit psychische zekerheid verschaft.
  - Belangen geen ermee gemoeid.

Ook het omgekeerde kan voorkomen: normen (wetten) die voorlopen op vastgeroest gedrag → spanningen!

Consensus en dissensus

Het is niet zo dat er tussen alle leden van een samenleving of subgroep ervan consensus (= overeenkomst) is over waarden, normen, instituties.

2 visies: verworven consensus en consensus als eigenschap van een samenleving of groep.

- Vb: *politieke partijen*
- Cf ook: *subcultuur en contracultuur (Hfst 7: 'Cultuur')*

Gradaties van consensus:

- **Universals:** cultuurelementen die door iedereen worden gedeeld
- **Specialties:** typerend voor leden van bepaalde groeperingen binnen een samenleving
- **Alternatives:** cultuurelementen die iedereen vrij kan kiezen

Moeilijkheden:

Veronderstelde consensus: het is mogelijk dat mensen menen dat iedereen een bepaalde waarde onderschrijft en naleeft, terwijl dat in feite niet (meer) het geval is. Er kan dan met andere woorden, een discrepantie ontstaan tussen de feitelijke en de veronderstelde consensus.

- Specifieke vorm: **pluralistic ignorance** = ten onrechte een consensus over waarden en normen overschatten en hun eigen gedrag als een uitzondering en dus 'overtreding' beschouwen waarover ze zich schuldig voelen

Dezelfde waarden kunnen door verschillende instanties anders worden ingevuld, de waarden zijn abstract. Waarden vaak erg algemeen zodat vaak consensus over een algemene waarde, maar niet over concrete invulling ervan.

- Vb: *'integratie'*

Hoe minder universals in een samenleving, hoe minder consensus, hoe meer **dissensus** = situatie waarin gebrek is aan overeenstemming over belangrijke waarden en normen.

Dit kan leiden tot **anomie**:

- Letterlijk: normloosheid, vervreemding
- Grondlegger van dit begrip: Emile Durkheim (1858-1917): bedoelde hiermee de afwezigheid van zeer bepaalde waarden en normen, namelijk die normen die de individuele verlangens van mensen aan banden legt. Die individuele verlangens zijn van nature onbeperkt, mensen wil steeds meer hebben dan ze bezitten. Psychische behoeften zijn onbegrensd. Hierdoor zijn mensen voortdurend ontevreden en gefrustreerd. Anomie = Het ontregeld zijn van een samenleving door gebrek aan normen
- Gevolgen knn o.a. zijn:
  - Zelfdoding (Durkheim: 'Le suicide')

Hoofdstuk 4. Posities en rollen

Posities

= de plaats die iemand in de maatschappij of in een groep inneemt in verhouding tot andere posities
Naarmate een maatschappij gecompliceerder wordt nemen het aantal posities ook toe.

Positieset = Geheel van posities. aantal posities ~ complexiteit van een samenleving

Toegewezen versus verworven posities (Linton):

Toegewezen: sommige posities worden aan een persoon toegekent zonder dat hij daar iets aan of ervoor moet doen.

Verworven: posities die via inspanning verwerft. Deze posities hangen af van socialisatie, in onze maatschappij is onderwijs belangrijk => veel leerkrachten. Een verworven positie wordt niet in dezelfde mate verworven. Vb trouwen met iemand = ook huisvrouw/moeder worden.

Marx: 'Alleen de maatschappelijke overeenstemming maakt van de geboorte van een bepaald mens een koning'

feit dat verschillende mensen verschillende posities bezitten is sociologisch relevant:

1. Mensen worden door anderen naar hun positie(s) gewaardeerd
2. Op grond van posities wordt een bepaald gedrag van hen verwacht
3. Iedere positie brengt rechten en plichten tegenover anderen met zich mee.

Vluchtige positie: informatie vragen aan het secretariaat.

tijdelijk e positie: student (is ook verworven), ontwikkelingsfase (ook toegewezen)

Levenslang: geslacht (toegewezen), diploma (verworven).

Overgang tussen posities:

Dit kan discontinu gebeuren: *Vbn: plots promotie maken, moeder worden... (W cultuur)*

Of het kan continu zijn. vb **rites de passage** (overgangsrites) zoals vormsel, studentendoop.

⇒ Belang van collectieve rituelen

Een overgang tussen posities kan zowel **expliciet** als **impliciet** gebeuren.

Sociale status = de waardering die aan een positie wordt gehecht, LOS VAN PERSOON, is dus geen eigenschap van de persoon zelf. = het wordt ook wel 'prestige' genoemd.

Een sociale status is relatief: een sociale waardering is in termen van meer of minder in vergelijking met de waardering van andere posities.

Sociaal aanzien = de mate van waardering voor de wijze waarop iemand zijn posities ALS PERSOON bekleedt.

Statussymbolen: uiterlijken die verwijzen naar prestige, macht, rijkdom. Vb: een jacht, dure auto

Rollen

'De wereld is een schouwtoneel, elk speelt zijn rol en krijgt zijn deel' (Vondel)

'All the world's a stage, and all the men and women merely players' (Shakespeare)

Mens als 'homo sociologicus': persoon aan wie de maatschappij verplichtingen oplegt met betrekking tot zijn gedrag als bekleder van sociale posities.

Bij elke positie hoort een rol: een specifieke norm: meer of minder bindende verwachtingen ten aanzien van het gedrag, maar nu expliciet gekoppeld aan een bepaalde positie, waaraan de bekleder van de positie vaak geacht wordt op een geijkte wijze tegemoet te komen. Het is dus het van de positiebekleder verwachte gedrag. Dat gedrag is geïnstitutionaliseerd, er zijn min of meer vaste gedragspatronen waardoor de mensen in het sociale verkeer op het gedrag van de ander kunnen vooruitlopen.

Een rol is afhankelijk van heersende waarden- en normen: op den duur kunnen veranderingen in een rol ontstaan.

Rol(e)set = Meerdere rollen bij één positie

Spelen versus vervullen: afhankelijk van mate van internalisatie: waarden normen en vormen van geïnstitutionaliseerd gedrag die samenhangen met een positie kunnen even goed geïnternaliseerd worden als alle andere waarden normen en instituties.

Rolopvatting kan verschillen van verwachting van anderen

Rechten en plichten: positieve en negatieve sancties: aan iedere positie wordt in de maatschappij een aantal rechten en verplichtingen toegekend. Dit gebeurt los van de persoon die de positie min of meer toevallig bekleedt.

Rolattributen en statussymbolen

Rolattributen = uiterlijkheden die nuttig zijn of die dienen als herkenningmiddel bij vervullen van rol. Duidt op verschil in positie.

Statussymbolen = uiterlijkheden die verwijzen naar prestige, macht, rijkdom. Duidt op verschil in status.

Hoe uiterlijk waarneembaar gemaakt?

1. Non-verbale communicatiemiddelen
2. Rolattributen en statussymbolen fungeren ook als middelen van sociale controle
3. Sociale afstand tussen "minderen" en "meerderen" instand gehouden
4. Beïnvloeden ook zelfbeeld en gevoel van eigenwaarde van de drager.

Sommige attributen kunnen beide zijn: uniform van zeevaarder

Sommige attributen kunnen veranderen van functie:

Tegenwoordig status niet altijd meer duidelijk:

Er heerst een onderscheidingsdrang: in de veelheid van vluchtige en onpersoonlijke contacten tussen elkaar onbekende personen (**anonimiteit**) willen mensen graag ergens een houvast hebben om iemand snel en juist te kunnen plaatsen. Mensen gaan hun positie willen beklemtonen door middel van allerlei subtiele uiterlijkheden. Ze willen zelf dat ze goed ingeschat worden. Deze **statusstrijd** is een vorm van machtsstrijd. Ze gaan **frauderen**: status suggereren die er niet is.

Reactie: sociale controle zowel door 1) in-group (roddels) als door 2) out-groep (parvenu: nieuwe aangekomene.)

Wat statussymbool voor de ene is, is dat niet noodzakelijk voor de andere. Zie ook 'omgekeerd snobisme'.

Rolconflicten

Bij één positie kunnen verschillende rollen horen

Rollenconflict: tweestrijd tussen tegenstrijdige verwachtingen die aan verschillende rollen gekoppeld zijn binnen één persoon: niet iedereen verwacht hetzelfde van die positie. = dissensus

Soorten rollenconflicten:

Intern rolconflict = tegenstrijdige verwachtingen (mbt te vervullen rollen) ten aanzien van één positie die iemand bekleedt. Iemand is docent maar zal zich anders moeten gedragen tov leerlingen, collegas, directie.

Extern rolconflict = tegenstrijdige verwachtingen (mbt te vervullen rollen) tav verschillende posities die iemand bekleedt (positieset). Iemand kan mama zijn, maar ook juffrouw.

Rollenwisseling = verschillende posities (met bijhorende rollen) ten aanzien van één en dezelfde persoon. Iemand anders kan voor iemand mama en juffrouw zijn.

Kritiek op de roltheorie:

Niet absoluut: ook aantal vrijheden

In onze maatschappij duidelijkheid van posities en rollen soms vaag

Niet altijd consensus over invulling van posities en rollen

Toch zinvol om aantal sociale fenomenen te begrijpen: zoals rolconflicten

Zelfbeeld, sociale identiteit en stereotypes

Beeld dat mensen van zichzelf hebben bestaat uit: Persoonlijke identiteit, sociale identiteit: posities en rollen, looking glass self (spiegelbeeldig zelf)= hoe iemand denkt dat anderen over hem denken, groepslidmaatschap in algemeen.

Het beeld dat wij dus van onszelf hebben wordt meestal sterk beïnvloed door de ervaring dat anderen bepaalde beelden van ons hebben en door ons vermoeden hoe anderen over ons denken.

Mensen sturen hun gedrag daar ook naar

Stereotype = min of meer gefixeerde (en daarom moeilijk te veranderen), sterk geschematiseerde voorstelling over de leden van een groepering. Mensen worden niet meer als individu gezien, maar als vertegenwoordiger van die groepering.

Stereotypen worden geleerd: opvoeding,...

Stereotypen leiden tot vooroordelen = niet getoetste opvatting over iemands handelen en denken. Kan leiden tot self-fulfilling prophecies.

Hoofdstuk 5. Sociale ongelijkheid

Wat is sociale ongelijkheid?

Sociale ongelijkheid = een toestand in de samenleving (of een deel ervan) waarbij sprake is van ongelijk gewaardeerde posities die hiërarchisch geordend zijn. Er is dus sprake van een hiërarchische opeenstapeling van lagen met +/- gelijkwaardige posities binnen elke laag, maar niet tussen de lagen. Het verwijst naar posities in de samenleving die ongelijk gewaardeerd worden (= ongelijke sociale status – zie hfst 4)

Dus: gelijkheid= een eeuwenlang gekoesterd ideaal. Vb Franse Revolutie: Fraternité, Liberté, ...

Egalité. MAAR: ongelijkheid blijkt nog steeds een belangrijk kenmerk van onze samenleving

En dit op verschillende levensdomeinen: Onderwijsparticipatie, levensverwachting en gezondheid, positie op de arbeidsmarkt, ...

Soorten ongelijkheid

We onderscheiden **natuurlijke soortverschillen**: haarkleur, huidskleur,... en **natuurlijke**

rangverschillen: sommige mensen kunnen harder rennen dan anderen, beter en verder zien dan anderen.

Dit onderscheid tussen soort en rang heeft te maken met sociale verschillen.

Natuurlijke soortverschillen: mensen vervullen sociale posities en rollen zonder dat daar een positieve of negatieve evaluatie aan wordt gekoppeld. Deze sociale soortverschillen heet **sociale differentiatie**. Het gaat hier dan om relaties van nevenschikking.

Bij natuurlijke rangverschillen gaat het om sociale posities en rollen die vervuld worden EN die worden geevalueerd in termen van reputatie, status of rijkdom. Dit heet dan **sociale stratificatie**. Bij deze relaties is er onder- en bovenschikking => hiërarchie. Hier is dan sprake van sociale ongelijkheid.

Sociale fragmentering: hier is ook sprake van nevenschikking, maar er bestaat een breuklijn tussen de samenstellende delen. Die breuklijn komt omdat de samenstellende delen georganiseerde gehelen zijn. Vb: chinatown in Antwerpen.

Sociale uitsluiting: hier is sprake van een hiërarchie tussen de verschillende eenheden EN er zijn eveneens breuklijnen tussen de eenheden. Er is in deze samenleving een dominante aanwezig en de kloof tussen de 2 kan niet op eigen kracht overbrugd worden door de onderliggende individuen.

Kasten, standen, klassen en sociale klasse

Afhankelijk van tijd en plaats worden andere begrippen gebruikt om sociale ongelijkheid te beschrijven.

Kastenmaatschappij

= een maatschappij die bestaat uit hiërarchische gerangschikte en gesloten groeperingen op basis van afkomst.

Het is een gesloten groeperingen: Je wordt erin geboren en je blijft erin.

Er zijn talrijke regels die ervoor zorgen dat de verschillende kasten van elkaar gescheiden blijven: soort voedsel, uiterlijk, beroep, omgangsvormen (aanraken!)...

Typevoorbeeld: Hindoeïsme in India

Brahmanen (hoogste kaste) >... > Dalits (kasteloos, paria's, onrein)

Karma: je wordt in een bepaalde kaste geboren obv de daden in een vorig leven

Dharma: aanvaarden van je positie binnen het systeem

Echter: als je goed leeft, kun je in een volgend leven in een hogere kaste terugkeren

Officieel sinds 1947 (onafh) verboden, maar wel nog in praktijk

Toch: geleidelijk aan verandering, vooral in steden

Standenmaatschappij

= een maatschappij waarin de hiërarchische ordening van sociale lagen vooral wordt bepaald door afkomst en ingevuld door sociaal aanzien en maatschappelijke positie

Zie hoofdstuk 2:

Vanaf Middeleeuwen (476 nC) tot aan Franse Revolutie (1789): adel, geestelijkheid, hogere burgerij.

Een door God gewilde statische sociale orde (standen)...

Onder invloed van Franse Revolutie, Verlichting, industriële revolutie,... langzaam verdwenen.

Klassen

= verschillende groeperingen met een gelijke economische positie.

Na franse revolutie ontstond er een nieuwe leidende klasse: kapitalisten versus proletariaat.

Marx → communisme → socialisme

Sociale klasse

= groepering mensen die posities bekleden met +/- gelijke sociale status/sociale waardering. Dat wil zeggen: gelijke waardering.

De maatschappij bestaat uit hiërarchisch geordende sociale klassen. Bij het vaststellen van de sociale status worden vaak de volgende karakteristieken betrokken: beroep, opleiding, inkomen, woning, buurt,...

Ruimer dan klassebegrip van Marx; minder politiek geladen

Aan de **top** vindt men: hoge opleiding, hoogstaand beroep, hoog inkomen, eigen sjieke villa,...

Bottom = lage/geen opleiding, werkloos, geen inkomen, gehuurde arbeiderswoning/dakloos,...

Hoewel: wat bepaalt in onze mpj tot welke laag iemand behoort?

Bezit? Beroep? Opleiding? Uiterlijk? ...

Vb: Belang van **sociale status** versus **sociaal aanzien!** (cf hfst 4)

Sociale ongelijkheid: een probleem?

Sociale ongelijkheid voor sommigen een probleem, voor anderen niet, het is afhankelijk van het maatschappijbeeld dat je hebt

Men onderscheidt **3 'soorten'** maatschappijbeelden: Organicistisch, Liberaal, Egalitair

Organicistisch mpj-beeld

Maatschappij ≈ menselijk lichaam. Er zijn verschillende ledematen, organen,... die vormen samen 1 geheel, ze zijn allen nodig. Maar: sommige posities zijn belangrijker dan andere.

Dus: sommige mpjke posities zijn belangrijker dan andere. Ze zijn afhankelijk van de noden van een samenleving en krijgen daarom ook meer beloning.

Politieke partij: CD&V

Liberaal mpj-beeld

Gelijke kansen ~ vrije markt. Men krijgt een beloning naar zijn verdienste. De centrale vraag hier is niet zozeer sociale on-gelijkheid, maar gelijkheid van kansen. Als ieder maximale mogelijkheden krijgt om z'n eigenbelang na te streven, zal dit uiteindelijk ten goede komen aan het gemeenschappelijk belang. (*Adam Smith, grondlegger liberalisme*)

Maatschappelijke ongelijkheid is gerechtvaardigd voor zover:

1. Ze het gevolg is van het vrije spel van vraag en aanbod
2. Ze de beloning is voor prestaties die geleverd moeten worden

Politieke partij: VLD

Egalitair mpj-beeld

Sociale ongelijkheid: Is historisch gegroeid en is in wezen onrechtvaardig.

Ongelijk is enkel te verrechtvaardigen wanneer ze voorkomt uit het honoreren voor ongelijke inspanning zoals: zwaar lichamelijk werk, zware verantwoordelijkheid, ...

Er worden inspanningen geleverd om sociale ongelijkheid weg te werken

Vb: de ziekteverzekering in België

Politieke partij: SP.a

Deze mpjvisies worden gevormd en beïnvloed door de historie, heersende cultuur, socialisatieprocessen en de maatschappelijke omstandigheden. Of we de positie van anderen als problematisch definiëren hangt dus mede af van de positie waarin we zelf zitten. Hierbij hebben we de neiging om minstens de eigen positie te rechtvaardigen.

Sociale mobiliteit

= de beweging van mensen of groeperingen van de ene maatschappelijke laag naar de andere

Verschillende vormen van sociale mobiliteit:

Op basis van richting en tijdspanne

Richting:

Horizontale = beweging binnen dezelfde sociale laag

Verticale = beweging tussen verschillend lagen: Omhoog omlaag

Tijdspanne:

Intra-generationeel: soc mobiliteit binnen één leven

Inter-generationeel: soc mobiliteit tussen verschillende generaties

Mate van sociale mobiliteit afhankelijk van aard van de samenleving:

Gesloten samenleving: moeilijk; sociale laag wordt bij geboorte vastgelegd

Vb: kastenmaatschappij India

Open samenleving: makkelijk; op basis van eigen krachten klimmen en dalen op de sociale ladder.

Vb: Westerse samenleving (zie ook 'American Dream')

Hoewel: talrijke factoren kunnen sociale mobiliteit belemmeren: Woonplaats, Geld, Ontbreken van sociale vaardigheden, Discriminatie obv huidskleur, geslacht, seksuele geaardheid, godsdienst, naam!, ...

Negatieve discriminatie: ongelijke behandeling met bedoeling 'schade' aan te brengen.

Positieve discriminatie: ongelijke behandeling om ongelijkheid te voorkómen (*vb: De Lijn: ouderen korting geven op buskaartjes*)

Culturele mobiliteit

Elke maatschappelijke laag heeft eigen cultuurkenmerken (zie hfst 7):

De sociale laag is van invloed op iemands normen, waarden, verwachtingen, smaak,...

Cultuurgoederen blijven niet altijd binnen dezelfde laag: er is een neerwaartse culturele mobiliteit en een opwaartse culturele mobiliteit. De neerwaartse mobiliteit overheerst: hogere klassen willen afstand behouden terwijl de lagere klassen willen de afstand met de hogere verkleinen.

Onder de loep: verschillende domeinen van ongelijkheid

Onder de loep: onderwijs en ongelijkheid

Deelname aan verschillende onderwijsniveaus van een kind hangt sterk samen met SES van de ouders

Gelijke Onderwijs Kansen (GOK-beleid) (<http://www.ond.vlaanderen.be/gok>)

Schoolse vertraging:

- De kans op schoolse vertraging in de derde kleuterklas is 4x groter bij kinderen van laaggeschoolde moeders dan bij die van hooggeschoolde moeders (10% tov 2.5%)
- De kans op vertraging in het eerste leerjaar is 8x groter bij kinderen van laaggeschoolde moeders dan bij die van hooggeschoolde moeders (20% tov 2.5%)
- Er is een duidelijk verband tussen scholingsgraad van de ouders en de kans op vertraging in het zesde leerjaar (31% tov 4%)
- 10% van de kinderen van laaggeschoolde ouders komt in het BLO terecht (tov 1.7%)
- 51% van de kinderen van laaggeschoolde ouders komt in BSO terecht (tov 5%)
- 29% van de kinderen van laaggeschoolde ouders behaalt geen diploma SO (tov 2.7%)
- Slechts 25% van de kinderen van laaggeschoolde ouders vat studies aan in HO en behaalt diploma HO (tov 83%)

Zie ook Pisa (2003)

PISA: Program for International Study Assessment

3-jaarlijks wereldwijd onderzoek bij 15-jarigen door OESO

Onderzoek naar 3 cognitieve domeinen: Wiskunde, Wetenschappen, Leesvaardigheid

Vlaanderen hoogste score voor wiskunde, en in top 5 voor wetenschappen en leesvaardigheid

MAAR: nergens is de kloof tussen de best en laag scorenden zo groot!

Opsplitsing naar: Autochtonen, Allochtonen eerste generatie, Allochtonen tweede generatie

Vaststelling:

Wiskunde: Vlaamse allochtone scholieren 2e generatie bengelen helemaal onderaan

Wetenschappen: enkel Duitsland doet slechter

Lezen: enkel Wallonië doet slechter

Onder de loep: Gezondheid

Gezondheid en ziekte zijn niet enkel kenmerken van een individu, maar ook van bevolkingsgroepen.

Het hangt samen met onderwijs, beroep en inkomen.

Lagere Sociaal Economische Status-groepen vertonen meer risicogedrag dan hoge SES-groepen

Roken, alcoholgebruik, weinig FA, gebruik van preventieve gezondheidszorg (ook al is dit vaak gratis!) en voedingsgewoontes...

Onder de loep: Armoede

Armoedegrens: Drukt een inkomen uit waarven men veronderstelt dat het minimaal nodig is om (in een bepaalde samenleving) (sociaal) te kunnen overleven

Risicogroepen: Werkloos gezinshoofd, ziekte, gehandicap of pensionering gezinshoofd, geen of slechts één tewerkgesteld gezinshoofd, gescheiden of weduwestaat, vrouwelijk gezinshoofd, lage scholingsgraad

Armoede situeert zich op vele gebieden tegelijk.

- Interdependentie → vicieuze cirkel
- Breuklijnen → sociale uitsluiting: Impliceert geen sociaal netwerk

Modellen ter verklaring van armoede → bepaalt ook oplossingen

- **Individueel ongevalmodel:** pechvogel
- **Individueel schuldmodel:** eigen fout
- **Conjunctureel:** maatschappelijke evoluties die ons overkomen
- **Structureel:** samenleving zelf; instituties en structuren

Matteüseffect

- In kader van bestrijding van sociale ongelijkheid
- In tegenstelling tot common sense: Hoge SES (die meer belastingen betalen) verdienen dat geld relatief makkelijker terug door allerlei publieke voorzieningen, dan lage SES
- Naar Matteüs, 13, 2: "Aan wie geeft zal gegeven worden"
- = Goed bedoelde structurele sociale maatregel om sociale ongelijkheid tegen te gaan, maar waaruit blijkt dat voordelen van dat sociale beleid verhoudingsgewijs meer naar de hoge dan naar de lagere sociale lagen gaat. Daardoor wordt sociale ongelijkheid bestendigd.

Hoofdstuk 6. Sociale verandering

Grote sociale veranderingen

Geen enkele samenleving is statisch

Sociale veranderingen = veranderingen van wezenlijke karaktertrekken van een samenleving of een onderdeel daarvan.

Overzicht van enkele grote sociale veranderingen:

Drie veranderingen die eerst aan bod komen zijn nauw verbonden met de inzet van de Franse Revolutie, hebben te maken met: vrijheid, gelijkheid e, broederschap.

1. Individualisering

= een proces van toenemende verzelfstandiging van de afzonderlijke mensen in de samenleving

- 'Individu' staat centraal
- Streven naar emancipatie: zelfbeschikking, zelfontplooiing, 'zichzelf' zijn, vrij kunnen kiezen.

Het proces van individualisering wordt in onze maatschappij verschillend gewaardeerd:

(+): Bevrijdend, vrijheid

(-): Ieder voor zich; onzekerheid; egoïsme, afname solidariteit en maatschappelijk, verantwoordelijkheidsbesef

Toenemende zelfstandigheid versus kuddementaliteit?

Mensen blijven kuddedieren ook al hebben ze tegenwoordig meer zelf te kiezen.

Maatschappij (opvattingen, levensstijl) is zelfs homogener dan ooit. De sociale controle is niet afgenomen maar voor een aanzienlijk deel overgenomen door de media.

2. Democratisering

= een beweging waarbij de hiërarchische machtsverhoudingen worden vervangen door meer gelijkwaardige verhoudingen.

Macht wordt meer gedeeld, meer gecontroleerd en is meer aan voorschriften gebonden.

Meer machtigen houden meer rekening met minder machtigen omdat het voordelen biedt.

De democratisering is niet alleen een macrogebeurtenis maar is ook doorgedrongen in het leven van alledag: informeler geworden.

Is niet zonder strijd verlopen: onder impuls van jaren '60: studentenbetog, revoluties.

(cf. *Vaticaanse concilie ('62-'65); mei '68; Dolle Mina's...*)

Nieuwe wetten gemaakt en oude aangepast.

3. Solidarisering

Door de tijden heen vormen van 'broederlijkheid'; solidariteit; naastenliefde.

Verschillende motieven van solidariteit: altruïsme, oprechte bezorgdheid om lot van de medemens, omdat God het vraagt (en naastenliefde plaats in hemel garandeert, om gezamenlijk een tegenmacht te vormen tegen onderdrukkers, uit eigenbelang om opstand te voorkomen.

Evolutie van vrijblijvende caritas (naastenliefde)

= vrijblijvend, machtige houden initiatief in handen

Vrijwillige solidariteit: zie het ontstaan van vakbonden en mutualiteit

= machtelozen slaan handen in elkaar om afhankelijkheid teniet te doen

Gestructureerde en wettelijk gereguleerde verzorgingsstaat (recht op leefgeld, ipv smeken bij openbare onderstand, OCMW = jaren '70)

Laatste jaren veel te doen rond het al of niet behoud van de verzorgingsstaat:

- Economische recessie en laag-conjunctuur: Stijging van de uitgaven, globalisering, oneigenlijke consumptie...
- Demografische ontwikkelingen: Vergrijzing, ontgroening, migratie...

Vandaar: thans ijveren politici voor een actieve welvaartstaat => om sociale verworvenheden veilig te stellen zonder gevaar op misbruik

Cf. aanporren langdurig werklozen

4. Technologische ontwikkelingen

Tal van technologische ontwikkelingen hebben **onze** mpj grondig veranderd: informatisering: telefoon, GSM, internet, MSN... het gaat hier enkel om onze rijke landen, wij zijn nog in de minderheid. Van de totale wereldbevolking heeft meer dan 50% nog nooit een telefoongesprek gevoerd, meer dan 1/3 heeft geen elektriciteit

(+): enorme kansen, verrijking, kwaliteit van het leven ↑

(-): afhankelijkheid ervan! Vb: 'e-bom'!

5. Intensivering

Laatste jaren steeds meer nadruk op genieten en verwennen, op kicks en spanning. "het leven is kort en je hebt maar 1 leven".

Intensivering is onderdeel van een cultuur met een duidelijk hedonistisch karakter. Er is een hoge waardering voor vb: seksualiteit, lichamelijkeheid,...

Men zoekt kicks en ontspanning. De kans dat dit zal veranderen lijken niet graat. Intensivering, individualisering, informatisering en globalisering zijn trouwe bondgenoten.

6. Globalisering (zie ook tekst 'Globalization')

= wederzijdse beïnvloeding van samenlevingen en culturen.

De wereld wordt steeds kleiner, we raken in toenemende mate met elkaar verbonden (interdependent!) en afhankelijk van elkaar. Dit op verschillende gebieden: Juridisch, wereldhandel, door technologische ontwikkelingen, milieu, ...

Verschillen tussen mensen worden steeds kleiner

(+): proces vol kansen en mogelijkheden: economische ontwikkelingen, veiligheid, milieu, ontwikkelingshulp,...

(-) : bedreiging voor onze nationale identiteit en zelfstandigheid, gevaar voor uitbuiting, overbrengen van arbeid naar lage loonlanden => werkgelegenheid daalt in eigen land.

Verschillende factoren die bijdragen tot globalisering:

1. Informatie- en communicatietechnologie

- Veel info die (life!) op ons afkomt
- Efficiënter, goedkoper, toegankelijker
- Geeft multiple links naar de buitenwereld: *Dwz: overbrugt en reduceert tijd en ruimte*
- Uit bovenste 3 volgt: denken van mensen verandert van 'nation-state' naar 'global' niveau
  - Geeft onderlinge verbondenheid (cf: BAC)
  - Mensen identificeren zichzelf niet meer itv nationale staten,

Maar wel itv super-nationale staten (België → EU)

...EN ook met sub-nationale staten (België → Vlaanderen)

2. Economische factoren

- **Economie evolueerde van agrarisch/industrieel naar een 'weightless economy'** (letterlijk 'gewichtloos') Dwz: producten zijn vaak virtueel, zoals informatie, software, entertainment...
Cf ook: 'Fabrieken' → 'bedrijven'

- **Bedrijven zijn niet staatsgebonden:** Cf Transnational corporations die zich tot de wereldmarkt richten (*Vb: Coca-Cola, GM...*)
- **'Global commodity chains'** = wereldwijde netwerken van grondstof → arbeid & productie → afgewerkt product
Meest winstgevende activiteiten (design/ontwerp, reclame...) gebeurt in 'core countries' (= rijke landen); minst winstgevende activiteiten (productie zelf) in lage loonlanden

3. Politieke factoren

- **Val van het Communisme (Berlijnse Muur, 1989)**
Heeft globalisering versneld: veel ex-Oostbloklanden gingen Westerse levensstijl volgen
Is ook het resultaat van de globalisering: een wereld van wereldwijde media (internet...) en wereldeconomie is niet denkbaar voor een autoritair en gecontroleerd systeem als het Communisme
- **Groei van internationale en regionale bestuurssystemen:** VN, Vlaamse regering
- **Internationale (niet-)gouvernementele organisaties**
IGO = geaffilieerd aan een regering
(I)NGO = niet-geaffilieerd aan een (nationale) regering
super-nationaal karakter

De impact van globalisering (p. 62)

- **Dagelijks leven: verschillende producten nuttigen die over heel de wereld gemaakt zijn.**
- **Dominantie van bepaalde talen en culturen (met normen en waarden), verlies van andere:**
+ en -
Liedjes (*Eurosong!*), TV-formats (*Big Brother, Temptation Island, Sara...*)
Verspreing van democratie (vb communicatie tussen mannen en vrouwen) en individualisme...
- **Onze luxe >> Transport, verlies van eigen identiteit, lage lonen en uitbuiting**

Hoofdstuk 7. Cultuur

7.1 cultuur vanuit sociologisch perspectief.

Het begrip 'cultuur'

'Cultuur' (met hoofdletter): (vroeger) gebruikt als machts- en distantiemiddel: daarmee onderscheiden sommigen zich van het gewone volk en houden ze het sociaal op een afstand.
cultuur = het min of meer samenhangend geheel van voorstellingen, opvattingen, waarden en normen, die mensen dmv leerprocessen hebben verworven, dat hun gedrag beïnvloedt waardoor zij zich onderscheiden van leden van andere groepen.

Subcultuur

= een cultuurpatroon dat in bepaalde opzichten afwijkt van (specialties) de dominante cultuur, maar in andere opzichten (universals) overeenkomt met het grotere culturele geheel, de dominante cultuur.

Werkt zowel bindend als scheidend: zie in- en outgroupen (Hfst 8.2: Soc Psychologie)

Vb: onderscheiden via taal Nederlands → Hollands vs Vlaams → Limburgs vs Antwerps...

Andere vbn: nationaliteit, kledij, muziek, eten en drinken...

Contracultuur

= cultuurpatroon dat ontstaat in en uit conflictsituaties, een vorm van protest als reactie op (delen van) de bestaande cultuur. Zo'n cultuurpatroon is een reactie op bestaande opvattingen, waarden en normen, bestaande (machts)verhoudingen en een vorm protest en verzet tegen de gevestigde orde en haar dominantie cultuur.

Vb: graffiti, punkers, krakers...

Bij subcultuur worden mensen in aparte categorie gezet door anderen, bij contracultuur zetten ze zichzelf apart, zij erkennen om de een of andere reden de min of meer algemeen gangbare waarden en normen niet (meer).

MAAR: onderscheid niet altijd even duidelijk! Contracultuur kan op bepaald moment gewoon subcultuur worden

Aspecten van cultuur

- Cultuur betreft het hele leven
- Cultuur wordt verworven in leer- en gewenningsprocessen => cultuuroverdracht (zie verder)
- Cultuur wordt geïnternaliseerd: tal van gedragingen en ervaringen worden als 'natuurlijk' ondervonden, maar bij nadere beschouwing blijkt hoezeer de cultuur ook daarbij een rol speelt
  - Cultuur heeft een vanzelfsprekend karakter
- Cultureel relativisme= cultuur is gebonden aan een bepaalde samenleving en kan daarom niet zonder meer als algemeen geldig worden beschouwd. In iedere samenleving bestaan opvatting over goed en kwaad, mooi en lelijk,... Deze opvattingen zijn historisch gegroeid en hangen bovendien vaak sterk samen.
  - Staat tegenover **etnocentrisme** (zie 8.2)
  - (+): behoeden voor etnocentrisme en onverdraagzaamheid
  - (-): Kan aangeven dat er geen dialoog mogelijk is, nodigt weinig uit tot integratie...

Uitbreiding bij cultuurrelativisme: Modellen van cultuurverschillen

- Cultuur van volkeren en nationaliteiten, belang van etniciteit
- Zie eerdere hoofdstukken: Ik-cultuur versus wij-cultuur / Individualistische versus collectivistische cultuur

- Andere indelingen: F-cultuur versus G-cultuur (Pinto, 1990) en Model van Hofstede (1998)
- (+): vergroot inzicht in culturen
- (-): - Overbenadrukken van verschillen ~ stereotypering en onverdraagzaamheid!, geen oog voor diversiteit binnen de diversiteit!

F- versus G-cultuur (Pinto, 1990)

F-cultuur:

Fijnmazig systeem van normen en waarden
 Gedetailleerde gedragsregels voor elke situatie
 Scherpe scheidingslijn tussen goed en slecht
 (-) = Weinig individuele bewegingsruimte
 (+) = Zekerheid en duidelijkheid

G-cultuur:

Grofmazig systeem van normen en waarden
 Gedragsregels zijn niet haarscherp voorgeschreven
 Individuele bewegingsruimte en keuzes worden gewaardeerd
 (-) = Onzekerheid en onduidelijkheid
 (+) = Veel individuele bewegingsruimte, persoonlijke keuzes

Model van Hofstede (1998)

5 cultuurdimensies:

1. Machtsafstand
2. Collectivisme versus individualisme
3. Masculiniteit versus femininiteit
4. Onzekerheidsvermijding
5. (e. Lange versus kortetermijngerichtheid)

Onderzoek in 74 landen (IBM)

Beperkt heden:

- Geen ex-communistische en Zwart-Afrikaanse landen
- Gaat om (gemiddelde) nationale culturen, niet om individuele houdingen

1. Machtsafstand

- = mate waarin minder-machtige leden verwachten en accepteren dat de macht ongelijk verdeeld is
- ! Machtigen kunnen dit heel anders ervaren: *Vb: ouders tav kinderen, directeur tav lln*
- Enkele scores (0 = geen machtsafstand; 100 = veel):
 Rusland: 93, China: 80, Marokko: 70, Frankrijk: 68, België – Wallonië: 67, Turkije: 66, België – Vlaanderen: 61, VS: 40, Nederland: 38

2. Collectivisme vs. individualisme

- Collectivisme = hechte groepen met bescherming en onvoorwaardelijke loyaliteit, grootfamilie staat centraal
- Individualisme = losse banden tussen de leden, iedereen zorgt voor zichzelf (en zijn naaste familie)
- Ik- vs wij-cultuur
- Schaamte/gezichtsverlies vs schuld/zelfrespect
- Enkele scores op (100 = individualisme; 0 = collectivisme): VS: 100, Nederland: 80, België – Vlaanderen: 78, België – Wallonië: 72, Frankrijk: 71, Marokko: 46, Rusland: 39, Turkije: 37, China: 20
- Zie ook allochtone ‘probleemjongeren’: wanverhouding individualisme/collectivisme
- Opm ivm begrip individualisme-collectivisme-dimensie: Grondlegger: Triandis
- Erg populair: het is eenvoudig, iedereen snapt het, Neutrale connotatie
- Toch met de nodige voorzichtigheid gebruiken: het is niet altijd getoetst

c. Masculiniteit vs femininiteit

- Masculiene samenleving = sekserollen zijn duidelijk omschreven:
: assertief, hard, streven materieel succes na
: bescheiden, zorgend, teder
- Feminiene samenleving = sociale sekserollen overlappen elkaar
- Enkele scores op (100 = Masculiniteit; 0 = Femininiteit): China: 66, VS: 62, België – Wallonië: 60, Marokko: 53, Turkije: 45, België – Vlaanderen: 43, Frankrijk: 43, Rusland: 36, Nederland: 14

d. Onzekerheidsvermijding

- Onzekerheidsvermijding = mate waarin bedreigende, onzekere en onbekende situaties worden vermeden
- Doel:
Niet: beperken van risico's
Wel: onzekerheid en spanning ↓ ; voorspelbaarheid ↑
- Elke samenleving wordt gekenmerkt door: Religie, Techniek, Sociale structuur: wetgeving, instituties...
- *In onderwijs*: Veel onzekerheidsvermijding: deskundigheid eisen, geen meningsverschillen willen, geen eigen mening EN weinig onzekerheidsvermijding: onzekerheid docent mag, eigen mening en discussie belangrijk
- Enkele scores op (100 veel onzekerheidsvermijding; 0 weinig): België – Vlaanderen: 97, Rusland: 95, België – Wallonië: 93, Frankrijk: 86, Turkije: 85, Marokko: 68, Nederland: 53, VS: 46, China: 30

e. Lange- vs kortetermijngerichtheid

- **Langetermijngerichtheid:**
  - Spaarzaamheid, zuinigheid
  - Uitstel van onmiddellijke behoeften
- **Kortetermijngerichtheid:**
  - Consumptie
  - Onmiddellijke behoeftebevrediging
- **Langetermijngerichtheid ~ economische groei**

- **Enkele scores op (100 = langetermijn; 0 = kortetermijn):** China: 118 (Gevolgd door Hongkong, Taiwan, Japan, Z-Korea en Singapore = 'De vijf draken'), Nederland: 44, Frankrijk: 39, België – totaal: 38; VS: 29, Rusland: ?, Turkije: ?, Marokko: ?
- **Nederlandse zuinigheid versus Belgische Bourgondiërs**
  - Calvinisme: Calvijn – protestantisme: soberheid
  - Vlaanderen: katholiek
- **De 5 draken: Confucianisme** ~ lange termijn ~ economische welstand

Confucianisme

= Filosofische stroming

4 Grondprincipes van Confucianisme :

1. Stabiliteit van de samenleving is gebaseerd op ongelijke verhoudingen
De hogere geeft aan de lagere de deugd van 'REN', de liefde of medemenselijkheid. Omgekeerd moet de lagere ten opzichte van de hogere de deugd van 'YI' hebben, dit is een verplichting om je plaats te kennen, om de hogere te dienen. 'Ren' is een gunst en 'yi' is een plicht.
De vijf relaties zijn:
  1. Tussen vorst en onderdaan; onderdanen zijn verplicht tot loyaliteit.
  2. Tussen vader en zoon; de zoon is verplicht tot kinderlijke piëteit
  3. Tussen man en vrouw; de vrouw moet volgzaam en gehoorzaam zijn
  4. De relaties tussen broers moet gebaseerd zijn op respect van de jongere voor de oudere broer.
  5. De relatie tussen vrienden moet berusten op vertrouwen
2. Het gezin is het model voor alle andere sociale systemen
3. Deugdzaam gedrag = je gedraagt je tov anderen niet zoals je zelf niet wil behandeld worden
4. Deugd mbt je taak = vaardigheden en kennis verwerven, hard werken, niet meer uitgeven dan nodig is, geen luxe, matiging, geduldig en volhardend zijn

- Cultuurpatroon: = samenhang tussen verschillende elementen van een cultuur
- Bepaalde waarden dringen door in tal van normen en gedragvormen
  - Maar: dynamiek, heterogeniteit en verandering mogelijk
    - Cf **dubbele moraal** (cf Brazilië , US, alloctonen private/publiek sfeer)
    - Cf ook: **postmodernisme**: kritisch-afstandelijke houding tav culturele en wetenschappelijke verworvenheden van de moderne mpj. Vooral bij jongeren. Geeft aanleiding tot weinig coherente cultuurpatronen/mozaïek en versnippering en kan op zich wel weer leiden tot een *ander* op zich staand cultuurpatroon
- **Cultuur is gemeenschappelijk bezit:** Cultuur bevordert samenhorigheidsgevoel . Echter, niet alle leden houden zich aan de gehele cultuur. Er is een onderscheid: **dominante cultuur > subcultuur, universals, specialties**
- **Cultuur is normatief:** er zijn voorschriften, er is **sociale controle**
- **Cultuur is immaterieel van aard:** Gaat niet zozeer om materiële zaken op zich, maar wel om hoe men ermee omgaat, opvattingen, zingeving...
- **Cultuur ontstaat in duurzaamheid:** Cultuur ontstaat spontaan, van zodra mensen ergens duurzaam samenleven (cf gedachte-experiment apen – Hfst 3)
- **Iedereen is cultuurdrager**

Cultuuroverdracht

Cultuuroverdracht versus socialisatie:

- **Cultuuroverdracht** = doorgeven van voorstellingen, opvattingen, normen, waarden,... ten aanzien van van zowel materiële als immateriële zaken; macrosociologisch proces, het gaat om overdracht van grotere cultuurelementen en tussen grotere sociale gehelen zoals samenlevingen, groeperingen, generaties...
- **Socialisatie** = doorgeven van sociale processen (interactie, communicatie); microsociologisch proces, het gaat om overdracht van concrete normen en waarden tussen specifieke individuen (vb moeder en kind)

Cultuuroverdracht in drie dimensies

Cultuuroverdracht in tijd

Cultuuroverdracht in geografische ruimte

Cultuuroverdracht in sociale ruimte: Verticaal en horizontaal

Enculturatie en acculturatie

Enculturatie = het aanleren en verwerven van de (sub-) cultuur waartoe men behoort; je start als ongeschreven blad (in tijd)

Acculturatie = het later alsnog overnemen van (elementen uit) een vreemde (sub-)cultuur, na reeds gevormd te zijn in de eigen (sub-)cultuur

Hoofdstuk 7. Cultuur

7.2 Cultuur vanuit cross-cultureel perspectief (boek + teksten)

1.1 Wat is cultuur?

- **Cultuur is aangeleerd:** cultuur heeft betrekking op gedragingen en ervaringen die het resultaat zijn van een leerproces.
- **Cultuur is meestal impliciet:** cf internalisatie. Een mens staat er niet bij stil hoezeer zijn leven doordrenkt is van de cultuur. De gebondenheid is niet alleen een extern, maar ook een intern fenomeen.
- **Cultuur is een keuze:** Mens wordt cultuurvrij geboren, maar heeft nood aan cultuur, cultuur wordt geschapen en aangeleerd. Mens= arm aan gespecialiseerde of specifieke instincten en rijk aan mogelijkheden, moet daarom een voor zichzelf een passende en stabiele wereld opbouwen. Hij schept de cultuur. Hij creëert sociale instellingen en gedragsvoorschriften die vervolgens vorm geven aan de niet gerichte mens. PARADOX 1: Het handelen van de mens wordt geregeld door een macht buiten hem, die tegelijk door hem is geschapen
- **Cultuur is bindend (p. 13):** *Man is a product of himself* (Fortmann, 1971), mensen ontwikkelen een gewoonte of een regel, waarna deze gewoonte of regel een dwingend karakter krijgt. Het naleven ervan wordt dan een verplichting en reguleert vervolgens gedrag en beleving. PARADOX 2: cultuur schept zowel verplichtingen als ruimte tot menselijke vrijheid
- **Cultuur verwijst naar een groep van mensen:** Betreft de leden van een groep, wederkerige relatie tussen gedrag van individuen en cultuur: cultuur beïnvloedt het gedrag van de leden van een groep, maar individuen hebben ook invloed op de cultuur.
- **Cultuur verwijst naar symbolen** → betekenisgeving. Zichtbaar, materieel, onzichtbaar, immaterieel

1.2 Draggers van cultuur

Cultuur is niet (helemaal) hetzelfde als:

Ras: verwijst enkel naar fysieke kenmerken

Nationaliteit: nationaliteiten zijn vaak gevormd obv een gemeenschappelijke cultuur; MAAR binnen 1 nationaliteit verschillende culturen mogelijk: Vb: Vlaanderen binnen België...

Etniciteit: > ethnos = volk, stam; vaak gelijkgesteld aan nationaliteit

Allochtonen, migranten, asielzoekers, vluchtelingen

Definitie allochtoon CGKR:

“Een allochtoon is iemand van een andere sociaal-culturele herkomst dan het land waarin hij woont, ongeacht zijn nationaliteit, m.a.w. dit kan gebruikt worden voor de persoon die migreert, maar ook voor diens kinderen of kleinkinderen”

Tekst 1: Asielzoekers en vluchtelingen

1. Terminologie

Conventie vluchteling (Conventie van Genève, 1951: “een vluchteling is gevlucht uit vrees voor vervolging voor: Ras, godsdienst, nationaliteit, sociale groep, politieke overtuiging en bevindt zich buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil invoeren.” De conventie is getekend door 108 landen: niet terugsturen naar land, elk dossier individueel behandelen

De facto vluchteling: Behoren niet aan criteria van Conventie MAAR die krijgen een rechtsbescherming via een of ander humanitair statuut aangezien ze ten gevolge van bv: burgeroorlog, natuurrampen,... niet kunnen worden teruggestuurd naar hun land van herkomst.

Contingent-vluchtelingen: erkende vluchtelingen die naar andere landen worden overgedragen omw humanitaire redenen, deze operaties zijn het resultaat van afspraken tussen Verenigde Naties en opvangende landen

Asielzoekers: vreemdeling die asiel aanvraagt

= hetzelfde als kandidaat-vluchteling: een vreemdeling die de erkenning van zijn vluchtelingenstatus aanvraagt.

Economische vluchtelingen: vreemdeling die om louter economische redenen migreert.

Geen echte 'vluchteling', wel 'migrant'

2. Denkpiste: vanuit de ogen van de asielzoekers gezien

De aanzet

Overhaast: asielzoeker komt haveloos en vaak documentloos aan.

Lange voorbereiding: mogelijke materiaal kan verzameld worden.

Persoonlijke beslissing versus **collectieve** druk.

Vluchten is een dure zaak

Gaat gepaard met een zwaar verlies of zware investering. => achterlaten of verkopen om vlucht te kunnen realiseren.

Netwerken: "verkopen" tegen zwaar geld adressen,...(in realiteit fictief) en sociale posities!

Een waaier aan motieven

- Conventie-vluchteling; de facto-vluchteling
- Economische
- Groepsconflicten
- Malafide praktijken
- Lichamelijke verminking (Vb: Waris Dirie)
- ...

3. Migratiefactoren

Push-Pull-model=meest gebruikte theorie om "migratie" te verklaren: afstoting van land van herkomst en aantrekking door gastland vooral toeschrijven aan economische wetmatigheden.

Ontstaat door samenspel van 4 factoren:

Economische (armoedemigraties), technologische(mogelijkheid om in korte tijd afstanden te overbruggen=doorslaggevende factor), demografische(derde wereld belangrijke bevolkingsaanwas, land kan groeiende bevolking niet voldoende kansen geven), politieke(gewelddadige politieke crisissen + emigratiepolitiek voeren om sociale druk in eigen land te verminderen.)

4. Gesloten centra voor vluchtelingen en illegalen

Doel: asielzoekers wiens aanvraag is geweigerd zo snel mogelijk repatriëren

Als geen plaats: gevangenis

België in 1999 5 dergelijke centra: Transitcentrum 127, Transitcentrum 127bis, Merksplas, Brugge, Vottem

Tekst 2: migratiegeschiedenis België

Emigratie, vanuit België

- In meer dan een eeuw: +/- 1 miljoen Belgen emigreerden
- Buurlanden → Amerika → Kongo
- 'oom in Amerika', 'nonkel pater in Afrika',...

Immigratie, naar België

- **Vóór 1920: spontane immigratie**
Overwegend buurlanden
- **1920-1940: Interbellum . Van spontane naar georganiseerde migratie**
Recruterende voor naoorlogse wederopbouw
Politieke vluchtelingen
- **1946-1956: Italianen**
Steenkoolmijnen
Italianen – tot mijnramp in Marcinelle (1956)
- **1956-1969: Golden sixties. Op zoek naar nieuwe wervingslanden**
Zware industrie, bouwsector
Spanje, Griekenland, Marokko, Turkije
- **Jaren '70: Economische crisis, regularisatie en migratiestop**
  - Migratiestop – regularisatie
  - Gastarbeiders/migranten wordt ingeburgerde etnische minderheden
  - Arbeidsvergunningen enkel voor hoogopgeleiden
  - Migratiestop geldt niet voor: EU-burgers, gezinsherenigingen, vluchtelingen en asielzoekers
- **Jaren '80: Inburgering in de maatschappij**
  - Gemengde huwelijken, naturalisaties, eigendomsverwerving
- **Jaren '90: Een asieldecennium**
  - Door wegvallen IJzeren Gordijn: veel Oost-Europeanen
  - Ontstaan van open en gesloten asielcentra

Asielzoekers actueel

- Iedereen kan asiel aanvragen maar niet iedereen wordt als vluchteling erkend en mag blijven
- Criteria obv Conventie van Genève (zie hoger)
- Aankomst bij Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) in Brussel
- Diezelfde dag toewijzing aan opvangcentrum (of transitcentrum)
  - *Materiële hulp (bood, bad, bed) en sociale bijstand; geen financiële steun of werk*
  - *Kinderen tot 18j gaan naar school*
- Start asielprocedure:
  - *Aanvraag aanvaard = erkenning*
  - *Aanvraag verworpen:*
    - = grondgebied binnen de 5 dagen verlaten
    - Vrijwillig   Gedwongen
    - (Eventueel via gesloten opvangcentrum)

1.3 De rol van acculturatie

Zie Hfst 7.1: Acculturatie in de sociologie

Enculturatie = het aanleren en verwerven van de (sub-) cultuur waartoe men behoort; je start als ongeschreven blad

Acculturatie = het later alsnog overnemen van (elementen uit) een vreemde (sub-)cultuur, na reeds gevormd te zijn in de eigen (sub-)cultuur

(Hfst 7.2 en verder: Acculturatie in de cross-culturele psychologie +tekst van Oudenhoven, J.P. (2002). *Hoofdstuk 11. Adaptatiestrategieën*)

Gaat om interactie tussen twee groepen:

Immigranten – gastland

Allochtonen – autochtonen

Minderheidsgroep – meerderheidsgroep

Niet-dominante groep – dominante groep

Acculturatie = veranderingen die optreden in de oorspronkelijke cultuurpatronen in één van beide of in beide individuen/groepen door langdurig contact tussen groepen/individuen met een verschillende culturele achtergrond waarbij

- In de praktijk zal grootste verandering optreden bij de leden van een minderheidsgroep
- Meerderheidsgroep voelt vaak minder druk om te veranderen

4 verschillende adaptatiestrategieën of acculturatie-orientaties:

Integratie: de strategie waarbij het individu de eigen cultuur en identiteit wilt behouden, maar tegelijkertijd contact met de meerderheidsgroep belangrijk vindt.

Assimilatie: het individu vindt eveneens contact met de meerderheidsgroep belangrijk maar heeft geen behoefte de eigen cultuur en etnische identiteit te behouden.

Separatie: het individu wilt de eigen cultuur en identiteit behouden en tegelijkertijd contact met de meerderheidsgroep afwijzen

Marginalisering: het individu geeft de eigen etnische cultuur en identiteit op maar heeft ook geen behoefte aan contact met de meerderheidsgroep.

Acculturatieoriëntatie = niet absoluut:

Kan veranderen in **tijd**: Strategie kan veranderen naargelang verblijfsduur in gastland > dan thuisland. Allochtonen van eerste versus volgende generaties veranderen.

En in **ruimte**: private versus publieke sfeer.

Van Oudenhoven, et al. (1998)

Onderzoeksvraag: welke acculturatiehoudingen denken autochtonen dat allochtonen hebben en welke hebben ze effectief?

Mogelijke verklaringen:

Meeste migranten preferen zelf integratie (of assimilatie)

Assimilatie: (+): alle plichten en (soc-economische) rechten

Voorwaarde: acceptatie van meerderheidsgroep: Zie accent, huidskleur die herinneren aan oorspr etnische cultuur

Integratie: Diepverankerde waarden knn worden behouden, én voordelen van andere cultuur ook

Integratie ~ psychisch welbevinden (soc steun x 2)

Voorwaarden: vereist wederzijds respect

Slotbeschouwing:

- Welke strategie een groep/individu uiteindelijk kiest, hangt ook af van:
  1. *Individu*
  2. *Etnische groep waartoe hij/zij behoort*
  3. *Houding van meerderheidsgroep*
    - Meerderheidsbeleid: Gelijke kansenbeleid, o.a. Gelijke onderwijskansen (GOK)
    - Als dwingende vraag naar assimilatie (onder term 'integratie') → gevaar voor separatie (extremisme)

1.4 Onderzoek naar de invloed van cultuur

Hoe valt de relatie tussen cultuur en individu psychologisch te onderzoeken?

Zie inleidende les:

Psychologie: processen achterliggend aan individueel gedrag

Cross-culturele (interculturele) psychologie: invloed van cultuur daarop.

Betrouwbaar en valide onderzoek op terrein van cultuur en psychologie is niet eenvoudig

- Gevaar van generalisaties en stereotypering

- Cultuurspecifieke (**emic**) versus universalistische (**etic**) onderzoeksmethoden?
  - *Specifiek: oa participerende observatie en interviews → kwalitatief*
  - *Universeel: oa experimenten en vragenlijsten → kwantitatief*
- Gevaar van **imposed** (opgelegde) **etics**
- 100% cultuurvrij onderzoek bestaat niet,
  - wel testen die *meer* cultuurvrij zijn dan andere
  - Onderzoekssituatie: belang van motivatie, zelfstandigheid, en vertrouwdsheid, i
  - Instrument: Westerse begrippen en concepten: s niet altijd even vanzelfsprekend voor niet-westerlingen.

2. Waarom interculturele psychologie?

Psychologie is een product van de geïndustrialiseerde westerse wereld

- Seculair (**secularisatie** = ontvoogding van de Kerk): invloed van religie afgenomen
- Rationalistisch: empirie ipv a priori aannamen
- Individualistisch: cf oa visie op persoonlijkheid

Toenemende aandacht voor culturele diversiteit omwille van diverser worden van de maatschappij door:

- Migratie
- Globalisering

2.1.2 Invloed van migratie

USA

Systematische verwaarlozing van Afro-Amerikaanse ppn en ppn van andere etnische minderheden
Nochtans: ruim 1/3 in USA behoort tot 'etnische minderheid'

Jaren '60 USA: ABP binnen APA

Europa

Jaren '60: owv geschiedenis van gast-arbeiders = tijdelijk, weinig aandacht aan besteed

Wereldwijd

Omvang van migratie de laatste 30 jaar verdubbeld

In 2000 woonden 2.9% van de mensen buiten hun geboorteland

1/10 van de inwoners in geïndustrialiseerde landen is in een ander land geboren

2.1.3 Invloed van globalisering

Klassieke psychologie gericht op 'het Westen', maar dat betreft slechts 1/6 van de wereldbevolking
Met de globalisering van de wereldeconomie worden in steeds meer landen organisaties opgericht waarin de psychologie een rol speelt

→ globalisering dwingt de psychologie tot zelfreflectie

2.2 Invloed van de tijdsgeest

- De psychologie is gebaseerd op objectieve, wetenschappelijke gegevens
- **MAAR: niet te onderschatten verband tussen denkbeelden (en bevindingen) van de psychologie en de tijdsgeest**
- De afgelopen 500 jaar grote verschuivingen in de heersende opvattingen over etnische en culturele diversiteit
  - Kolonialisme
  - Monoculturalisme
  - Multiculturalisme

2.2.1 Kolonialisme en het segregatiebeleid (? - WO II)

- Blanken zijn superieur aan alle andere volkeren,
- Anderen zijn 'primitief', 'barbaars', 'exotisch'
- Beschaven is moreel recht (plicht)

- **Segregatie: denken is categorisch en hiërarchisch**
  - Statisch
  - Geen sociale mobiliteit mogelijk
- **Psychologie ontstaat tijdens hoogtepunt van Europese kolonialisme**
  - IQ-testen als rechtstreekse meting van erfelijke kenmerken
  - Hiërarchie van aangeboren intelligentie: Blank >>> Zwart
  - Zie ook in verlengde hiervan: de **Burt-fraude**

Noo : de Burt-fraude

Voorgeschiedenis (19e E):

- **Sociaal darwinisme:** niet enkele biologische maar ook psychosociale kenmerken zijn erfelijk
- Francis Galton (neef Darwin): **Eugenetica** → raszuiverheid

Cyril Burt (1883-1971):

- Toonaangevend onderzoeker
- Onderzoek bij eenenigge tweelingen die in aparte milieus werden opgevoed
- Bevinding: IQ is in zeer sterke mate erfelijk

Leon Kamin onderzocht onderzoek Burt: (1974)

- Geen vermelding van hoe, waar, wanneer data werden verzameld
- Uitkomsten die te mooi zijn om waar te zijn
  - 15 paren: correlatie (statistisch verband) van 0.77
  - 21 paren: correlatie van 0.771
  - 'meer dan 30 paren': correlatie van 0.771
  - 42 paren: correlatie van 0.778
  - 53 paren: correlatie van 0.771
- "Medewerksters" die nooit hebben bestaan

Herrnstein & Murray: The Bell Curve (1994)

- Zwarten hebben lager IQ dan andere rassen;
- Sociale programma's hebben dus weinig zin
- Halen ten dele de mosterd bij onderzoek van Burt

Discussie nog steeds actueel: "*Afrikanen minder intelligent dan westerlingen*" (DM, 18/10/07)

Einde kolonialisme:

- Volgens sommigen nog bezig in de vorm van globalisering
- Officieel na WO II
  - *Racisme onwettelijk verklaard*
  - *Gelijke rechten voor alle mensen*
- Psychologie: belang van omgevingsinvloeden
-

2.2.2 Monoculturalisme en het assimilatiebeleid ('50-'70)

- 'ras' wordt vervangen door 'cultuur'
- Superioriteit van eigen *cultuur* tav *cultuur* van migranten en gastarbeiders
- Idee dat elk land hooguit één cultuur kan hebben = monoculturalisme
- Vraag naar assimilatie
- Psychologie: nadruk op verbetering lot van achtergestelde bevolkingsgroepen, maar steeds vertrekkende van 'deficit'
  - Cf Sesamstraat als deel van Head Start Project
- Norm was blanke elite → verkapte vorm van assimilatiepolitiek

2.2.3 Multiculturalisme en het diversiteitsbeleid ('70 - ?)

- Besef dat monocultureel beleid averechts werkt
  - Uitsluiting, marginalisering (→ marginalisatie)

- Vraag naar assimilatie leidt tot verzet
- **In plaats daarvan: integratie**
  - Integratie als eigenschap van de hele samenleving
  - Zowel meerderheid als minderheid mogen karakter van de samenleving mee helpen bepalen
- **Psychologie moet aangepast worden**
  - Onderwijs, geestelijke gezondheid, A&O, en andere vormen van (psychologische) dienstverlening
  - = **interculturalisatie** (2.3): belang van representativiteit en relevantie

2.3 tot vóór gezondheidszorg grondig lezen, de rest gewoon lezen en de toepassingen op Nederland NK

Hoofdstuk 8 Enkele topics uit de cross-culturele psychologie:

8.1 Algemene psychologie in cross-cultureel perspectief

Algemene psychologie = functieleer

Vraag: zijn bepaalde psychologische (basis-)functies algemeen voor alle culturen (zelfde wetmatigheden), of bestaan er verschillen tussen mensen uit verschillende culturen?

Algemene psychologie doet onderzoek naar: visuele waarneming (Illusies, Kleur), Emoties, Taal, Logisch denken

3.1 Waarnemen en betekenis geven Vb p. 48:

Gewaar-wordingen of sensaties

Bewustzijnsinhouden die het onmiddellijke resultaat zijn van een prikkeling van de zintuigen

Vb: licht en donker, kleuren, losse geluiden, druk op de huid...

Zie ook 'modulen' (zie verder)

Waarneming of percepten

Zijn het resultaat van meer diepgaande verwerkingsprocessen ('hogere-orde-processen') die leiden tot betekenisvolle gehelen, die zijn afhankelijk van kennis in je geheugen. Hier komt ook cognitie bij kijken: de informatie uit je geheugen organiseert in input tot een betekenisvol geheel.

Vb: Mensen, een schilderij, liedje, streling...

3.2 Doorgeven van informatie vanuit evolutionair perspectief

Vb: lange nek van giraffen → verklaring?

Lamarck: Giraffen krijgen doorheen de evolutie steeds langere nekken om tot bij blaadjes te geraken

Darwin: Giraffen met genen voor korte nek overleefden in tijden van voedselschaarste niet, diegene met lange nekken wel.

Darwins evolutietheorie algemeen aanvaard in de biologie.

Het organisme dat het best aangepast is aan de omgeving, ook wel de 'fittest' genoemd, zal zijn genen doorgeven.

Selectiedruk: *Struggle for life en Survival of the fittest (! ≠ the strongest)*

Cultuur volgt in zekere zin een Lamarckiaanse overdracht: opgelegde normen en waarden passen zich over de generaties aan de omgeving aan. Ze zijn verworven en spelen dus geen directe rol zoals genen.

3.3 Functieleer-psychologisch onderzoek

Het eerste cultuurgerelateerde functieleerpsychologische onderzoek zocht vooral naar verschillen in vroege informatieverwerking

'module' = informatieel ingekapseld, in de zin van niet beïnvloed door cognitie

Vb: Müller-Lyer-illusie => Vaststelling: cultuur-gerelateerd. verklaring toch te vinden in ervaring en vertrouwdheid met hoeken en perspectief

Hudson experiment: plaatsje met gazelle, speerwerper en olifant.

Westerlingen: speer gericht naar gazelle. Bantustamleden: speer gericht naar olifant

=> verschillen door structurele verschillen in waarnemingsmechanismen. Diepterelaties vooral terug te voeren op scholing en blootstelling aan Europese culturen.

Dus: bepaalde waarnemingen verlopen erg automatisch, maar berusten toch op ervaring en omgeving. Andere belangrijke factoren zijn: communicatie en het gebruikte materiaal.

3.4 Interpreteren van emoties en gezichtsuitdrukkingen

6 basisemoties (hoevel geen consensus): vreugde ('blij'), angst ('bang'), boosheid ('boos'), verdriet ('bedroefd'), walging, verrassing

Darwin: was ervan overtuigd dat emoties universeel zijn voor alle mensen en culturen, en dat ze dus genetisch zijn vastgelegd.

Onderzoek van Ekman en collega's toont idd aan dat de uitdrukking en interpretatie van emoties universeel zijn (cf p. 56). Maakten foto's van basisemoties geuit door Amerikaanse studenten en door leden van een geïsoleerde stam uit Nieuw-Guinea. Bleek dat beide groepen geen problemen hadden elkaars emoties te beoordelen. Dus het interpreteren van gezichtsuitdrukkingen lijkt vast te liggen.

3.5 Taal

Noam Chomsky: linguïst (en ook politiek denker en filosoof): gaat ervan uit dat de basisstructuren voor de ontwikkeling van taal al bij geboorte aanwezig zijn. Bij de ontwikkeling van de taal speelt echter de omgeving een rol.

Linguïstische relativiteit: Taal bepaalt manier van denken en waarnemen

Maar lijkt niet te kloppen: niet zo dat je door beperktere vocabulaire minder ziet, wel moeilijker om erover te communiceren . cf. kleuren

3.6 Logisch redeneren

Formeel-operationeel stadium (Piaget): tussen 12de en 18de levensjaar. Kenmerken van ontwikkeling van denken zijn het maken van gevolgtrekkingen, het trekken van conclusies over causaliteit en het gebruikmaken van algemene principes (hypothesen) waarop voorspellingen gebaseerd zijn. = Hypothetisch-deductief redeneren: van theorie naar praktijk.

oplossen van verbale problemen:

Syllogismen (klassieke vormen van logisch redeneren):

Alle A zijn B en Alle B zijn C zijn dan *Alle A C?*

Hypothese: Westerse culturen beter dan niet-Westerse

Vaststelling:

Mensen zonder enige scholing weigeren binnen het probleem te blijven, ze willen ervaringskennis. Maar! Redeneerproces is belangrijk, niet de inhoud ervan! => Belang van formeel onderwijs.

de vermeende logica van niet-westerlingen

Hebben *andere* kennis en kunde dan Westerlingen; zijn wel degelijk in staat te argumenteren of logisch gebeurtenissen te ordenen.

Cf: !Kungstam: uitgebreide classificatie van dieren; grote kennis van gedrag van dieren, die niet beperkt is tot praktische doeleinden.

de vermeende logica van westerlingen

Denken in termen van correlaties en hypothesen is situatiegebonden: gerelateerd aan onderwijs en werk. Daarnaast zijn mensen ook bijgelovig of doen we ook aan irrationeel denken!

ethocentrisme in het formele stadium

Westerse zeevaarder versus Zeevaarder uit Truk (Micronesië)

Westers: Deductief denken (= vanuit theorie hypothesen maken en plannen)

Truk: Richt zich op details, geen globale visie of theorie

3.7 Tot slot

Cultuurverschillen inzake psychologische functies situeren zich op niveau van cognities (hogere-orde-processen) => De manier waarop mensen een stimulus interpreteren, verschilt namelijk afhankelijk van hun, uit ervaringen opgebouwd, referentiekader. Niet iedereen heeft dezelfde referentiekaders, het is belangrijk om hier rekening mee te houden.

Veel misverstanden komen voort uit het niet kennen of niet begrijpen van de referentiekaders van andere groepen

8.2a Sociale psychologie in cross-cultureel perspectief (boek)

5.1 Sociale categorisatie

= de neiging tot denken in termen van ingroup (wij) versus outgroup (zij) in plaats van "ik" "hij" of "zij"

- **Is van alle tijden, en gebeurt in alle sociale contexten**
  - Heeft voordelen...
  - Maar ook nadelen!
- **Tweevoudige bestaansreden:**
  - Cognitief: informatieverwerking
  - Motivationeel: mensen streven positief zelfbeeld na

5.1.1 Cognitief: informatieverwerking

Mens = informatieverwerkend systeem. Om die informatie op een adequate manier het hoofd te bieden: **cognitieve ordening.** => reductie van complexiteit van de werkelijkheid. **Sociale categorisatie** is vooral het gevolg van het feit dat mensen niet alle informatie over een persoon kunnen onthouden en verwerken. Het is voor een groot stuk automatisch en heeft als functie snellere informatieverwerking.

Denken in termen van sociale categorieën heeft als gevolg dat:

- Verschillen binnen een groep worden onderschat
- Verschillen tussen groepen worden overschat
- Verschillen binnen de ingroup worden overschat
- **Outgroup-homogeniteitseffect:** verschillen binnen de outgroup worden onderschat
=> Stereotypering en generalisaties!

Stereotypering: negatief: is niet altijd correct, zeker niet als we ze op individueel lid van groep plakken. EN vaak overdreven en ongenueanceerd. EN zoeken ook zelf naar bevestiging door vooral die mensen of gebeurtenissen te onthouden die voldoen aan het stereotype.

5.1.2 Motivatieel:

Mensen hebben fundamentele behoefte om ergens bij te horen en ontleen daar een positief gevoel over zichzelf aan. Mensen hebben naast hun persoonlijke identiteit ook een sociale identiteit.

Mensen hebben ingroup-outgroup-indeling nodig, omdat ze de neiging hebben de ingroup meer positieve eigenschappen toe te schrijven dan de outgroup = **ingroup favoritisme** (of 'ingroup bias')

Opmerkelijk: gebeurt al bij 'minimale groepen'!

= dwz van zodra je mensen – zelfs op basis van triviale kenmerken – in twee groepen verdeelt

Verklaring ingroup favoritisme => Streven naar positief zelfbeeld

Sociale Identiteits-Theorie (SIT)

Elke persoon heeft een zelfbeeld. Dit zelfbeeld wordt bepaald door:

Persoonlijke identiteit = individuele kenmerken: uiterlijk, competenties, gewoontes, ...

En ingroup favoritisme=positief zelfbeeld garanderen.

⇒ Ieder mens wil een positief zelfbeeld.

Enkele noten bij ingroup favoritisme

1. Hoe moet je streven naar positief zelfbeeld begrijpen? (p. 92)

Streven naar positieve sociale identiteit vanuit soort 'doodsangst'; dwz: als geen positieve sociale identiteit, geen bestaansreden. Deze 'doodsangst' is niet altijd even aanwezig, maar komt naar voren in conflictueuze situaties waarin legitimiteit ('verrechtvaardiging') van bestaan van groep in vraag wordt gesteld.

2. Ingroup favoritisme is niet absoluut

Gebeurt enkel met betrekking tot voor het zelfbeeld belangrijke sociale identiteiten

Vb: *familiewaarden allochtonen vs individuele vrijheid*

3. Ingroup favoritisme impliceert groepsvergelijking

Voorwaarde: relevante vergelijkingsgroepen

Vb: *Limburgers vs Antwerpenaars (en niet vs Afrikanen)*

4. Ingroup favoritisme impliceert niet noodzakelijk outgroup disfavorisme! (ipv 'outgroup derogation' – cf p. 91: 'kan')

ingroup belonen ≠ outgroup straffen? Antwoord: NEE! Alleen als het positieve zelfbeeld wordt bedreigd

5.2 Sociale identiteit in een multiculturele context

⇒ Culturele identiteit als één vorm van de sociale identiteit: zij reflecteert dat deel van onszelf dat gaat over onze culturele traditie en over ons lidmaatschap van een groep met een bepaalde culturele oriëntatie.

⇒ Culturele identiteit ontwikkelt zich + wordt saillant in confrontatie met andere culturen *cf ook allochtone Turken meer 'Turks' dan autochtone Turken*

⇒ Culturele identiteit wordt sterker naarmate we het gevoel hebben dat onze cultuur onder druk staat en bedreigd wordt

Terror-management theory: een van de consequenties van het feit dat mensen over zichzelf gaan en hun leven gaan nadenken is dat mensen zich realiseren dat het leven eindig is => 'doodsangst' → beschermen van bestaansreden

5.3 Culturele dimensies in identiteit en intergroepsprocessen

5.3.1 Culturele dimensies in het zelf

⇒ **Onderscheid Collectivistische-Individualistische culturen**

Collectivistische: nadruk op nastreven van groepsdoelen en collectieve belang dat soms ten koste gaat van individuele belang

Individualistische: individu staat centraal en wordt benadrukt dat elk individu uniek is en zijn/haar eigen waarden en doelen moet nastreven

in welke mate bepaalt dit verschillen in zelfbeschrijving (als 1e deel van de SIT)?

- ⇒ **Interdependente zelf ~ collectivistisch**
  - Nadruk op afhankelijkheid van en gerichtheid op anderen;
  - Grenzen met anderen zijn minder scherp omlijnd
- ⇒ **Independente zelf ~ individualistisch**
  - Nadruk op onafhankelijkheid
  - Belangrijk dat men niet opgaat in, maar zich blijft onderscheiden van de groep (op een positieve manier)
- ⇒ **'Wie ben ik test' = zelfbeschrijvingstest**
  - I: beschrijving is contextonafhankelijk (Vb: 'ik ben sportief, verlegen'...)
  - C: beschrijving itv groepslidmaatschap (Vb: 'Ik ben lid van een sportvereniging') en sociale relaties (Vb: 'Ik ben de zoon van...')
- ⇒ **Streven naar positief zelfbeeld**
  - Vooral van belang van individualistische culturen: *Benadrukken van positieve kanten, onrealistisch optimisme*
  - Collectivistische culturen: meer aandacht voor zwakheden en valkuilen
  - *Zie nadruk op eer en schaamte*

Dit deel van SIT dus vooral toepasselijk op Individualist culturen

MAAR: onderscheid individualistisch-collectivistisch niet absoluut!

5.3.2. Cultuur en sociale categorisatie

1 van consequenties van verschillende zelfdimensies is dat mensen met verschillende zelfen ook het gedrag van ingroup- en outgroup leden op een andere manier verklaren.

Volgens sommigen: sociale categorisatie en ingroup favoritisme *meer* typisch voor collectivistische culturen. => Omwille van hechter ingroup-gevoel

Individualistische culturen beoordelen anderen eerder op basis van stabiele persoonlijkheidsdisposities

Volgens anderen: ingroup favoritisme net *minder* sterk in collectivistische culturen

Reden: minder nood aan positief *zelf-beeld*?

- ⇒ **Het hangt af van persoonlijkheid binnen een cultuur (interdependent vs independent zelf) + sociale context (anominiteit of niet)**

Dus: geen eenduidigheid over verschillen mbt 2e deel SIT

5.4 Culturele waarden en emoties

De mate waarop het zelf is georganiseerd e wordt vormgegeven, beïnvloedt ook hoe mensen zich voelen en hoe ze deze gevoelens uiten tegenover anderen. maw groeplidmaatschap, maar ook culturele identiteit in de vorm van een independent zelf of eergeoriënteerde zelf kan invloed uitoefenen op de interpretatie van emoties aan de ene kant en de ervaring en uiting van emoties aan de andere kant.

Maar: gelaatsexpressies universeel (zie ook hfst 8.1 'Alg. Psychologie')

Wel verschil in intensiteit van uiten van gevoelens

Vb: *glimlach = intens (Japan) versus matig (US)*

Uiten van emoties gebonden aan cultureel bepaalde regels:

Individ: weinig regels; emotie als uiting van individuele persoonlijkheid

Collectiv: strengere regels; uiting of onderdrukking zegt iets over fatsoen
Uiting vooral (en extremer dan in individ) als eer in gedrang komt

5.5 Groepsgedrag en emoties

Vraag: In welke mate bepaalt groepslidmaatschap emotionele reacties tav andere groepen?

Zie hoger: ingroup favoritisme en (EVENTUEEL) outgroup disfavoritisme

Hetzelfde geldt voor emoties:

In het algemeen kunnen we stellen dat mensen ook bij het toeschrijven en ervaren van emoties een ingroup bias vertonen. We ervaren meer negatieve en minder positieve emoties ten aanzien van outgroup-leden dan van ingroup-leden, en we zullen in reactie op het negatieve gedrag van outgroup-leden sterkere vijandige emoties ervaren dan als een lid van de ingroup iets vergelijkbaars doet.

Het gevoel 'tot dezelfde groep' behoren speelt dus een belangrijke rol in de versterking van emoties. Ze zullen meer positieve emoties hebben tav hun eigen groep (en de negatieve dingen wegmoffelen) EVENTUEEL OOK meer negatieve gevoelens hebben tav de out-groep .

8.2b Sociale psychologie in cross-cultureel perspectief (tekst Vanbeselaere)

Reacties op verschillen tussen sociale groepen: van discriminatie en afwijzing tot aanvaarding en waardering van culturele verscheidenheid: Een sociaal-psychologische analyse van hedendaagse maatschappelijke conflicten (Vanbeselaere, 1999)

Taxonomie:

Stereotype: beschrijvend => Vooroordeel: evaluatief (+/-), attitude => Intolerantie: evaluatief (-), attitude => Discriminatie: evaluatief (-), gedrag

Wanneer leiden stereotypes en vooroordelen tot intolerantie en discriminatie?

Inleiding tekst= paradox:

Belgen boeken nu al massaal wintervakantie, zijn niet langer geïnteresseerd in grote Marokkaanse steden. Grote steden zijn aangepast aan Westerse toerist. Steeds meer Belgen willen authenticiteit. (DM, 29/08/2006)

Touroperator: "Belg niet meer geïnteresseerd in reizen naar Marokko, want te Westers"

Pers: "Het drama van de multiculturele samenleving", Vlaams Belang: "Aanpassen of opkrassen"
 Vlaamse jeugd intoleranter dan Waalse (DM, 02/10/2006)

"Bijna zes op de tien Vlaamse jongeren zien de aanwezigheid van te veel migranten als een bedreiging voor de eigen levenswijze"

"Vier op de tien Vlaamse jongeren hebben helemaal geen vertrouwen in allochtonen"

- ⇒ **Hoe komt het dat authenticiteit bij een andere groep door de Belgen nu eens wordt opgezocht en dan weer wordt afgewezen?**

Mogelijke verklaringen?

Geografische afstand? Tijdelijkheid van contact? Eigen keuze tot contact? ...?

- ⇒ Blijft eerder beschrijvend

1. De Sociale Identiteitstheorie (SIT)

Sociale categorisatie: (zie 8.2a)

- Mensen denken over zichzelf en anderen in termen van ingroup en outgroup
- Cognitive reden:
  - Reductie van de complexe sociale werkelijkheid
  - (Leidt tot outgroup homogeniteitseffect)
- Motivationale reden:
  - Mensen hebben ingroup-outgroup-indeling nodig, omdat ze de neiging hebben de ingroup meer positieve eigenschappen toe te schrijven dan de outgroup = ingroup favoritisme

Verklaring:

- Mensen hebben behoefte aan een positief zelfbeeld, feit dat iemand zich als lid van een sociale gaat beschouwen wordt zijn zelfbeeld ook beïnvloedt. "sociale identiteit"
- Om te weten of de groepering waartoe we behoren idd positief is, moeten we ons vergelijken met andere sociale groeperingen = intergroepsvergelijking doorvoeren
Voorwaarde! Relevante groep om te vergelijken
- Om ervoor te zorgen dat we positief uit die vergelijking komen: ingroup favoritisme
- Etnocentrisme = ingroup favoritisme mbt de etnische/culturele identiteit

SIT stelt dus dat het lidmaatschap van een sociale groep aan de groepsleden een sociale identiteit verschaft omdat ze het beeld dat ze van die groep hebben gaan opnemen in het beeld dat ze hebben van zichzelf en van de andere leden van die groep. Omdat mensen streven naar een positief zelfbeeld gaan ze aan hun eigen groep positievere eigenschappen toeschrijven dan aan andere groepen, dit versterkt hun zelfbeeld.

2. Bijsturingen van de SIT (zie 8.2a)

- Ingroup favoritisme is niet absoluut: enkel mbt voor zelfbeeld belangrijke / relevante sociale identiteiten
- Mate van ingroupfavoritisme hangt af van normen van de ingroup
Vb: etnocentrisme versus verdraagzaamheid
- Begunstigen van de ingroup impliceert niet noodzakelijk discriminatie/agressie tegenover de outgroup

Vraag: wanneer is er dan wél sprake van discriminatie/agressie?

3. Begunstigen van de eigen groepering vs discriminatie van een andere groepering

Definitie **sociale discriminatie**: Ongelijke behandeling van de leden van een andere groep, die behandeling wordt door de daders als gerechtvaardigd beschouwd... de slachtoffers of buitenstaanders vinden zo'n behandeling onrechtvaardig.

Twee voorwaarden om te spreken van sociale discriminatie (Mummendey & Wenzel, 1999):

1. Groepsleden moeten voldoende gemotiveerd zijn om de ingroup op een gunstige manier van de outgroup te onderscheiden (= ingroup favoritisme)

2. Ze moeten het voor zichzelf voldoende kunnen verantwoorden dat ze de outgroup op een negatieve manier behandelen

Voorwaarde 1 (ingroup favoritisme):

- Gebeurt vrij spontaan (SIT)
  - Wordt versterkt naarmate mensen zich meer met hun sociale groep identificeren
Vb: 'Ik ben een Vlaming en daar ben ik fier op'
  - Wordt versterkt wanneer de eigen groep een relatief lage positie inneemt
Vb: Black Power-beweging in de USA
  - Wordt versterkt wanneer de eigen groep een minderheidsgroep is
Vb: aantal West-Vlaamse studenten in Leuven

Wanneer voorwaarde 2?

= Mensen moeten het voor zichzelf voldoende kunnen verantwoorden dat ze de outgroup op een negatieve manier behandelen

- Uitgangspunt: sociale vergelijking tussen groepen (zie SIT) Voorwaarde: vergelijkingsgroep moet kenmerken bevatten die relevant zijn: moet kenmerken bevatten die op beide groepen van toepassing zijn + die voor beide groepen belangrijk zijn. Wanneer ze op een meer algemeen niveau tot dezelfde categorie behoren en dat het prototype van die algemenere categorie de dimensies verschaft waarop de vergelijkingen worden doorgevoerd.

Verdere uitbreiding van SIT door Mummendey & Wenzel (1999):

Ingroup en relevante vergelijkingsgroep zijn subcategoriën van eenzelfde hogere-orde-categorie maw ingroup en vergelijkingsgroep zijn verschillende groepen, maar op een hoger niveau maken ze deel uit van dezelfde groep.

Elke sociale groep kan gedefinieerd worden op basis van bepaalde karaktersitietken (= **prototype**)

Prototype= algemeen beeld van wat het betekent wanneer iemand tot die groep behoort.

- Deze karakteristieken zijn niet objectief maar subjectief
- Elke sociale groep geeft mensen een sociale identiteit (cf supra)
- Een sociale groep geeft mensen een positieve sociale identiteit (en dus ook een positief zelf-beeld) **ALS...** De groep waar ze toe behoren beter is dan relevante andere (cf supra: ingroup favoritisme) Dit ingroup favoritisme = elke groep wil de beste subgroep van de overkoepelende categorie zijn.
- Hoe kan je dat garanderen? => Elke subgroup **projecteert** zijn eigen karakteristieken op het prototype van de overkoepelende categorie.

Dit **projectie proces** is de kern van intergroepsconflicten, intolerantie en discriminatie, ...

Immers, een verschillende inhoud van het overkoepelende groepsprototype bedreigt de superioriteit en de legitimiteit (bestaansrecht) van de eigen groep.

Deze ('doods')-angst verrechtvaardigt intolerantie en discriminatie tov de andere (sub-)groepen.

4. Toegepast op multiculturele samenleving

Vb 1: autochtone versus allochtone Belgen

Vb 2: Kan Sellahatin Koçak eerste Vlaamse burgemeester worden met Turkse roots?

5. Mogelijke oplossingen

Mogelijkheid 1. Prototype van hogere-orde-categorie definiëren in termen van de gelijkenissen

Mogelijkheid 2: prototype van hogere-orde-categorie zo breed mogelijk definiëren

Schrijfster Jane Urquhart: *"Juist de afwezigheid van een identiteit maakt Canadezen tot Canadezen. (...) Canadezen zijn nooit in staat zichzelf volstrekt te definiëren. Canada verkeert onophoudelijk in*

een staat van aanpassing, wat ons bijvoorbeeld het voordeel geeft dat we veel beter dan andere landen voorbereid zijn op immigratiegolven.” (DM, 07/06/2000)

8.3 Ontwikkelingspsychologie in cross-cultureel perspectief

4.1 De relatie tussen cultuur en psychische ontwikkeling: Piaget en Vygotsky

PIAGET

Vier ontwikkelingsfasen:

- Sensomotorische fase
- Pre-operationeel stadium
- Concreet-operationeel stadium
- Formeel-operationeel stadium

Ontwikkeling is een zelfregulerend systeem, onderhevig aan beperkingen van interacties en de fysieke omgeving:

- **Biologische** drijfveer, ontwikkeling van de hersenen (hersenen maken aanpassingen aan de omgeving mogelijk. structurele verandering)
- (Sociale) omgeving geeft inhoudelijke bepaling van de fasen: maar bepaalt niet de snelheid en richting ervan en veroorzaakt deze ook niet. Kinderen die gestuurd en gesteund worden door anderen kunnen taken uitvoeren die ze in hun eentje niet kunnen uitvoeren.

VYGOTSKY

- **Motor van de ontwikkeling is sociaal van aard:** Leren en ontwikkeling zijn nauw verwante processen, leren zet aan tot ontwikkeling en resulteert in ontwikkeling. Leren (cognitieve vaardigheden verwerven) door interactie → internalisatie of verinnerlijking van de activiteiten. Dus Activiteiten worden eerst als sociaal en waarneembaar proces uitgevoerd en worden vervolgens verinnerlijkt. Bij sociale interactie en bij het internalisatieproces spelen hulpmiddelen een belangrijke rol. Een daarvan is taal.
- **Taal** als zowel instrument en essentieel onderdeel van sociale interactie: het instrumentele karakter van de taal komt tot uiting wanneer ze wordt gezien in relatie tot denken.
- **Stagnatie in de ontwikkeling** is niet door lichamelijke beperkingen, maar door beperkte sociale mogelijkheden: om sociale interacties met kinderen dusdanig in te richten dat ontwikkeling tot stand komt. Dus Ontwikkelingsproblemen door een niet optimaal gebruik van middelen in interactie met opvoeders en anderen

PIAGET EN VYGOTSKY VERGELEKEN

PIAGET:

Hij legt de klemtoon op biologische basis.

De ontwikkeling van logisch denken staat bij hem centraal: ontwikkeling van deze vaardigheden is erg belangrijk om veel van de problemen waarmee ze in aanraking komen goed te kunnen oplossen, maar veel andere problemen vragen ook andere vaardigheden: leesontwikkeling, ontwikkeling van sociale competenties,....

Er is bij hem weinig aandacht voor cultuur: in andere culturen spelen kinderen bijvoorbeeld niet met dezelfde voorwerpen die wij hier hebben die volgens Piaget nodig waren voor ontwikkeling.

Volgens Piaget is ontwikkeling is universeel, stadia in dezelfde volgorde, MAAR later bekritiseerd: onderzoek bij aboriginal-kinderen naar conservatie; leeftijd waarop kinderen 3e en 4e stadium bereiken varieert per cultuur => rekening houden met begrip, relevantie en vertrouwdheid met taak

VYGOTSKY:

- Klemtoon op sociale interactie
- Grote variatie aan vaardigheden (naast rekenen, vooral ook taalgerelateerde zaken als schrijven en lezen)
- Culturele afhankelijkheid centraal

optimaliseren van ontwikkelingsomstandigheden!

4.2 Ecologisch model van Bronfenbrenner

Uitgangspunt: omgeving waarin kind opgroeit heeft grote invloed op zijn ontwikkeling en gedrag. Complexiteit, gelaagdheid en organisatie van de leefomgeving als voornaamste determinant van ontwikkeling.

Ecologische diagnostiek omvat het in kaart brengen van de systemen en hun inwerking op elkaar. Optimistisch: belang van opvoedingsprogramma's, ondersteunende omgeving (cf ook Head Start project – 7.2)

Hiërarchie van 4 opvolgende omgevingssystemen:

MICROSYSTEEM: Het geheel van relaties tussen het kind en zijn omgeving in een bepaalde setting. Vb: thuis, school, creche...

MESOSYSTEEM: Het totaal van microsystemen waarin kinderen en jongeren leven

Vooraf: hoe verloopt overgang van het ene naar het andere systeem?

Vb: thuis → school → thuis

Vb: Turkse en Marokkaanse kinderen ervaren thuis weinig steun op gebied van school: Taal is te gebrekkig, Ouders zelf hebben geen ervaring met Nederlands onderwijssysteem & hebben onvoldoende kennis van wat er op school gebeurt. MAAR: migrantenouders zijn wel degelijk bezig met bevorderen van een goede schoolloopbaan van hun kinderen: er wordt thuis aandacht besteed aan het leren van woorden die belangrijk kunnen zijn op school (zoals telwoorden), de beperkte ondersteuning door ouders wordt vaak gecompenseerd door oudere broers/zussen

EXOSYSTEEM: De sociale netwerken van de spelers in het mesosysteem

- De buurt waarin kinderen en hun opvoeders leven
- Werk en opleiding van de ouders
- Religieuze achterban van de ouders
- Banden met etnische en/of meerderheidsgroep

Zie ook studie in België:

Lage SES belangrijker dan etnische achtergrond in verklaren van zwakke schoolresultaten (zie hfst 5.)

Anderzijds: ook groepsspecifieke motivatie en -acculturatiestrategieën spelen een rol:

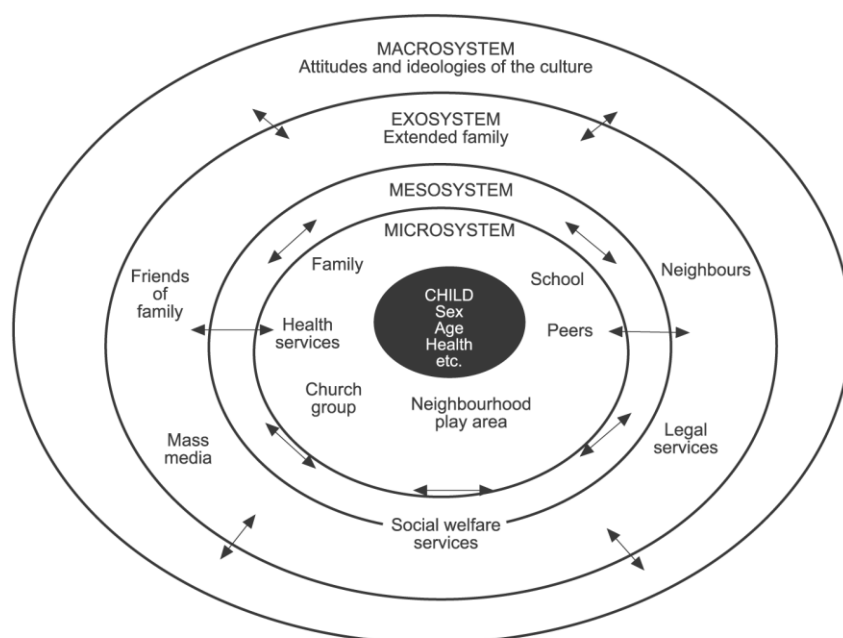
Vb. jongeren met Aziatische achtergrond hebben sterke druk van familie om goed te presteren in combinatie met het belang van handhaven van traditionele familiewaarden & gehoorzaamheid aan ouders en anderen. Niet voldoen aan prestatiedruk wordt gezien als het beschamen van die traditie en kan zorgen voor conflicten tussen kind en ouders en andere leden van de culturele groep.

MACROSYSTEEM:

- De grote principes voor de inrichting van een samenleving
Vb: Kapitalisme, kennismaatschappij, agrarische plattelandscultuur...
  - **Religieuze ordening van de samenleving**
Cf wat we eerder zagen over protestantisme, confucianisme...
  - **Algemene waardenoriëntaties**
Vb: collectivisme/individualisme: Acculturatiehouding van de meerderheidsgroep (zie Van Oudenhoven)
- ⇒ Deze kenmerken hebben dus invloed op de ontwikkeling:
- als bijvoorbeeld Nederlanders grotere druk uitoefenen op migranten tot aanpassing en de tolerantie / wederzijdse respect geringer wordt
  - Negatieve invloed op welbevinden & ontwikkelingsmogelijkheden van migranten en hun kinderen!

Het model van Bronfenbrenner laat dus zien hoe activiteiten en relaties die kenmerken zijn voor microsystemen, worden beïnvloed door het exo-en het macrosysteem:

Source: Dockrell and Messer (1999, p. 139)

4.3 Ontwikkeling en acculturatie

Acculturatie en ontwikkeling hebben veel gemeen.

WANT acculturatie betreft leer- en ontwikkelingsprocessen gericht op motivatie, kennis en vaardigheden die worden gebruikt bij het omgaan met andere culturen.

Wohlwill (1973): NIET TE KENNEN, enkel achtergrond om verder te begrijpen.

Ontwikkelingspsychologie die enkel focust op verschillende kenmerken obv verschillen in leeftijd, zonder oog te hebben voor onderlinge samenhang, is beperkt

Beter: oog hebben voor ontwikkelingsfuncties of –dimensies (vb logisch redeneren, getalbegrip of complexe vaardigheden zoals leren viool spelen), waarbij je een beginpunt en latere punten in ontwikkeling kunt aangeven, daardoor kan je vooruitgang, stagnatie, achteruitgang vaststellen”

Havighurst (1972): ontwikkelingstaken.

H. introduceerde met zijn notie van 'ontwikkelingstaken' een model voor de wijze waarop we de ontwikkeling van een persoon in objectiveerbare taakkenmerken kunnen representeren.

ontwikkelingstaken= reeks problemen, uitdagingen, verwachtingen over hoe personen van een bepaalde leeftijd of een bepaald ontwikkelingsniveau met hun leven moeten omgaan .

- Bepaald door **biologische ontwikkeling** (1st leren staan, dan lopen),
- **Verwachtingen** van de groep (over lftd. Waarop bepaald gedrag wel/niet meer vertoond mag worden),
- En op **eigen initiatief grenzen verleggen** na bepaalde prestaties te hebben bereikt
→ Wijze van uitvoering en hoe ermee wordt omgegaan is uiting van cultuur en bouwt voort op culturele ervaringen.

Het is belangrijk om na te gaan welke ontwikkelingstaken kenmerkend zijn voor welke culturele groep

(= ltt tot vb conservatieproef Piaget aan aboriginalkinderen voorleggen)

4.4 Ontwikkelingsgericht onderzoek bij migrantenkinderen in NL

Algemeen: weinig onderzoek

Wel onderzoek over:

- Cultuurverlies
- Meertaligheid
- gehechtheid

4.4.1 Cultuurverlies

Migratie en acculturatie gaat gepaard met een **bepaalde mate van cultuurverlies**: deel van **gewoonten, kennis, en vaardigheden** van de eigen cultuur worden niet meer gebruikt.

Reden: Enerzijds Ze zijn niet meer functioneel en worden vergeten **anderzijds** ze worden afgezworen door migranten met een sterke voorkeur voor assimilatie of marginalisatie (gastland en/of eigen achterban)

Immigratie= ook het opgeven van sociale contacten in thuisland maar ook omwaardering van kennis, vaardigheden en waarden, wat gepaard gaat met cultuurverlies op individueel niveau.

Belang van snelheid van dit proces:

- Geleidelijke overgang is geen probleem
- Plots verlies wel → faalangst bij schoolkinderen

Cultuurverlies & verlies van contacten=pijnlijk proces als ze wordt ervaren als afgedwongen en als zaken die afbreuk doen aan ontwikkelingskansen dan zal er binnen die groep een inspanning ontstaan om die cultuurelementen die dreigen verloren te gaan extra betekenis te geven. Dit heet dan:

cultural inversion: herwaarderen van cultuur met oog op maximaliseren van verschillen tussen eigen cultuur e die van gastland

- Zie ook meer conservatisme bij allochtonen dan bij autochton in land van herkomst
- Kan leren en ontwikkeling in de weg staan

4.4.2 Meertaligheid

Goede taalbeheersing van beide talen (vb Turks en NL) is ontwikkelingsstimulerend:

Gaat gepaard met:

- Beter over taal kunnen nadenken
- Creativiteit bij oplossen van problemen
- Algemeen welbevinden

Probleem:

- Begin van de kleuter- en basisschool: vaak eenzijdige taalkennis: beter thuistaal kennen dan NL. Veel kinderen aan het begin van kleuterperiode zijn nauwelijks in staat om deel te nemen aan gesprekken, ook hebben ze problemen om verhaaltjes te begrijpen.
  - Na enkele jaren komt verhouding meer in balans, maar achterstand tav autochtone kinderen blijft vaak.
  - Als kinderen 6-7 jaar zijn is taalbeheersing nog lang niet op niveau van Ndl leeftijdsgenoten, ook niet als gekeken wordt naar kinderen van vergelijkbaar SES milieu.
  - Verderop in basisschool: goed beeld van schriftelijke vaardigheden.
  - Allochtone jongeren gaan niet vooruit of achteruit in vergelijking met landelijke gemiddelijke.
- ⇒ Het onderwijs helpt de allochtone kinderen als groep niet bij het inlopen van hun achterstand WEL nemen de verschillen tussen kinderen toe: sommige kinderen leren maar mondjesmaat iets bij en andere kinderen leren snel en veel.

De ontwikkeling van de taalvaardigheid, zowel in de thuistaal als in het Nederlands, is sterk gekoppeld aan de mogelijkheden die kinderen hebben om die talen te gebruiken.

Taalsocialisatie van kinderen: veel verschillen tussen groepen. Hier richten we ons op de rol van verschillende situaties voor het leren van taal en op opvattingen van vooral ouders en de school rond het leren en gebruik van taal.

4.4.3 Gehechtheid**Gehechtheid wordt gekenmerkt door**

- Vertrouwdheid in de eigen persoon
- Vertrouwen in de ander

De ontwikkelde gehechtheidsstijl is mede bepalend voor de kwaliteit van relaties en relatievorming op latere leeftijd.

Meetinstrument voor gehechtheid: "Strange situation" (moeder gaat weg, vreemde komt binnen, kind alleen met vreemde)

- Meer variatie binnen dan tussen culturen
- Toch ook effect van acculturatie

Percentage veilig of zeker gehechte kinderen niet verschillend voor Surinaamse en Nederlandse kinderen. Wel was percentage ambivalente kinderen in Surinaamse groep iets hoger. Surinaamse moeders hebben een iets lagere responsiviteitscores en een grotere mate van opvoedingsonzekerheid. Verder ook lagere responsiviteit en grotere onzekerheid hangt ook samen met aantal jaren dat ouders in Nederland wonen.

Effect van cultuur op zich?

Westers **dyadisch model** versus niet-westers **netwerkmodel** (> collectivisme)

Dyadisch model minder bruikbaar in andere culturen.

= netwerkmodel: verantwoordelijkheid voor opvoeding en ontwikkeling van kinderen wordt gedeeld met verschillende familieleden of zelfs met leden van de gemeenschap

→ **belang van validiteit**: sommige onderzoeken laten resultaten zien voor westerse culturen, maar het is te betwijfelen of deze ook gelden voor niet-westerse.

Vb. onderzoek laat zien dat minder goede gehechtheid aan 1 persoon gecompenseerd kan worden door gehechtheid aan andere personen, dit onderzoek = enkel met Nederlandse/Westerse kinderen gedaan. Strange situation?

4.5 Tot slot.

Cultuurbehoud is in enige mate nodig om de eigen culturele en etnische gemeenschap en de eigen ouders en familieleden de mogelijkheid te geven de ontwikkeling van kinderen mede te ondersteunen

Opdringen om snel aan te passen en eigen cultuur te laten vallen zorgt voor stress, verzet en vertraging id. integratie!

Dit ondersteunen kan alleen gebeuren vanuit een eigen **cultureelspecifiek referentiekader**
 ↔ etnocentrisme!

Enkel dit goed kennen, hieronder weten en in eigen woorden kunnen zeggen:

- **Problemen Piaget, Vygotsky, Bronfenbrenner:**
  - Piaget: visie op ontwikkeling (inhoudelijk) en op de aard en rol vd omgeving is te beperkt
  - Vygotsky: geeft weinig aanknopingspunten voor de analyse van de leefomgeving en voor de wijze waarop culturele variëteit in leefomgevingen kan worden onderzocht
  - Bronfenbrenner: geeft weinig handvatten om de ontwikkeling van kinderen te onderzoeken
- **Globalisering kan zorgen voor:**
  - vergelijkbaar ontwikkelingsverloop in vele regio's op aarde.
  - verminderen van interculturele meet- en interpretatieproblemen.